

Det arabiska suffixet *-ān* samt dess formella och funktionella
variationer i de semitiska språken

Kandidatuppsats av Caspar Jordan

Institutionen för språk och litteraturer, Göteborgs universitet

Vårterminen 2010

Innehållsförteckning	sid.
Inledning	4
<i>Syfte</i>	4
<i>Material</i>	5
<i>Tillvägagångssätt</i>	5
Första delen. Material	6
<i>De olika semitiska språken</i>	6
Arabiska	6
Syriska	8
Hebreiska	10
Geez	12
Akkadiska	13
Feniciska/Puniska	15
Sabeiska	15
Ugaritiska	16
<i>Andra besläktade språk</i>	16
Berbiska	16
<i>Kommentarer till materialet</i>	18
Andra delen. Forskningshistorik	21
<i>Allmänt</i>	21
Barth & Brockelmann	21
<i>Pluralis</i>	22
Barth	22
Brockelmann	22
Zaborski	22
Diakonoff	23
Retsö	23
Hasselbach	25
<i>Dualis</i>	26
<i>Singularis</i>	27
Diptosi, triptosi och nunation/mimation	27
Klassmarkörer	29

<i>Övrigt</i>	29
- $\bar{a}n\bar{i}$ (adj.); - $\bar{a}n\bar{i}m$, - $\bar{a}n\bar{u}$, - $\bar{a}n\bar{i}$ (pl.)	29
Diverse <i>n</i> -suffix	29
Äändelsen - \bar{a}'	30
Paralleller med -(<i>a</i>) <i>t</i>	30
Paralleller med persiskt - $\bar{a}n$	31
Tredje delen. Diskussion	31
<i>Inledning</i>	31
<i>Pluralis (och dualis)</i>	32
“Dehnungstheorie”	33
- \bar{V} - < - $\bar{V}u$ -	33
Abstrakta > Pluralis	34
<i>Adjektiv</i>	34
<i>Slutledning</i>	35
<i>Sammanfattning</i>	36
Litteratur	37

Inledning

1§ Den som i egenskap av nyfiken indogermanist studerar arabiska finner sig snabbt konfronterad med en förbluffande enkelhet och regelbundenhet i det grammatiska ytskiktet. Här finns inget att jämföra med grekiskans tallösa oregelbundenheter i verbssystemets formflora eller den mångfald av olika böjningsmönster som utmärker det indoeuropeiska nominalsystemets dotterspråkliga utpräglingar. Även ordbildningen verkar till en början högst simpel: Ord bildas från konsonantrötter genom anpassning till ett "mönster", dvs. vissa vokaler (stundom även konsonanter) vilka in- och tillfogas på förutbestämda platser i (den abstrakta) roten, och dessa mönster tillskrivs i allmänhet en eller några bestämda betydelser eller funktioner.

2§ Den uppmärksamme studenten måste dock ganska snabbt inse att det finns ett stort antal mönster vilka, åtminstone ur ett synkroniskt perspektiv betraktade, inte låter sig tillordnas några enstaka funktioner. Till dessa kan med gott samvete räknas mönstren bildade med suffixet eller suffixen *-ān*, varom denna uppsats i huvudsak skall handla. Jag skall undersöka följande språk: arabiska, syriska, hebreiska, geez, sabeiska, akkadiska, feniciska, ugaritiska, en eller annan berberdialekt (beroende av den begränsade tillgången på berberisk grammatisk litteratur hos Göteborgs universitetsbibliotek), jämte en liten utflykt i den jämförande afroasiatiska språkforskningen. Av de arameiska dialekterna har jag valt att enbart behandla en, syriskan, eftersom en undersökning av de olika dialekterna skulle spränga ramen för denna uppsats. Anledningen till att jag bara undersöker fornspråk är att jag i första hand försöker utröna ändelsen *-ān*:s historiska rötter, i hopp om att dessas tydliggörande skall leda till en bättre förståelse för ändelsens olika användningsområden. I idealfallet skulle även en noggrann undersökning av de moderna semitiska språken göras, men detta måste, återigen för att inte spränga ramarna för arbetet, vänta till ett annat tillfälle.

3§ Runt omkring suffixet ifråga finns en del intressanta detaljer att beakta, vilka leder till olika frågor som säkerligen till stor del är relevanta om man vill försöka förstå de till synes kaotiska förhållanden som omger suffixet *-ān*. Bland dessa detaljer kan nämnas att det finns ett antal andra *n*-suffix fördelade över de semitiska (och andra besläktade) språken. En annan intressant detaljfråga i detta komplex är frågan om hur den feminina formen av adjektiv enligt mönstret *فَعْلَى* (WRIGHT 184-5) hänger ihop med sina maskulina motsvarigheter på *-ān*.

Ett antal liknande frågeställningar kommer att tas upp under detta arbetes gång.

Syfte

4§ Syftet med denna uppsats är att bringa klarhet i detta suffix *-ān*:s bruk i de olika

semitiska språken, men i första hand i arabiskan. Suffixet ifråga fyller ett antal olika funktioner i de semitiska språken, som till viss del kan synas så olika att en frågeställning i sammanhanget måste vara huruvida man överhuvud kan tala om *ett* suffix, eller om man snarare bör anta flera suffix som är, dvs. alltid har varit eller med tiden har kommit att bli, formellt identiska. Vill man helst anta bara ett suffix måste man vinnlägga sig om att söka förklara de funktionella skillnadernas framväxt på ett trovärdigt vis, vill man däremot hävda att flera till formen identiska suffix existerar måste man fråga sig hur en sådan situation uppstått.

Eftersom situationen synkroniskt är såpass komplicerad måste ett huvudsyfte vara att ge en diakronisk översikt över *-ān*:s bruk.

För enkelhetens skull kommer jag i det följande att omtala uppsatsens objekt som 'suffixet' i singularis; detta skall inte förstås som ett pekande finger utan syftar enbart att tjäna läsbarheten.

Material

5§ Som undersökningsmaterial kommer i första hand två till typen olika källor att användas, varav den första är ett större antal grammatikor över de olika semitiska språken, och som referens även andra besläktade språk, och den andra en rad artiklar om olika språkliga fenomen som på ett eller annat vis hänger samman med suffixet *-ān*.

Tillvägagångssätt

6§ Uppsatsen är uppdelad i två huvuddelar. I den första skall jag försöka att, utgående från uppgifter samlade från grammatikor över de semitiska språken, ge en bild av hur suffixet *-ān* används i de olika språken. Härvidlag är det framför allt intressant att se vilka för språken gemensamma drag kan finnas hos användningen av suffixet, för att utifrån dessa under tillämpning av den komparativa metoden dra slutsatser om de olika användningsområdenas ålder och relativa ursprunglighet. Den komparativa metoden utgår i korthet ifrån följande antagande, nämligen att om en faktor (t.ex. ett ord, ett ordbildningselement, eller en speciell betydelse hos ett ordbildningselement) är gemensam för ett större antal besläktade språk kan denna med relativ visshet antas vara gammal (urspråklig), eller åtminstone äldre än en faktor som är gemensam bara för en liten grupp av besläktade språk.¹ I sammanhanget bör nämnas att den komparativa metodens

¹ Denna framställning utelämnar viktiga detaljer i metoden; för en utförligare diskussion se bl.a. CAMPBELL el. FORTSON. En intressant diskussion om den komparativa metodens fallgorpar finns bl.a. i RENFREW och

tillämpningsbarhet är osäkrare på det semitiska språkområdet än på det indoeuropeiska, i vars studium den utvecklades, trots att de semitiska språken är närmare besläktade än representanter för de olika indoeuropeiska underfamiljerna, pga. att de semitiska språken under väldigt lång tid stått i ständig kontakt med varandra², varför (även grammatiska) lån och arealfenomen kan antas ha spridits snabbare och lättare än hos de indoeuropeiska språken.³

7§ Jag är väl medveten om att dualis i många semitiska språk bildas med en ändelse som liknar *-ān*. Jag tar dock inte upp denna ändelse i genomgången av de enstaka språken, utan kommer att gå in på den i en särskild del i andra huvuddelen av uppsatsen.

8§ I andra delen kommer jag att undersöka de olika förklaringsmodeller som finns för *-ān*:s diverse tillämpningar. Diskussionen kring *-ān* som pluralsuffix är förhållandevis livlig, likaså den om dualis. Svårare blir det när det gäller de olika sammanhang där *-ān* uttrycker singularis, dvs. framför allt verbalabstrakta och adjektiv, men även diminutiv och nomina agentis, om vilka väldigt litet finns skrivet. Försök att förklara själva formen *-ān* görs i hög grad i diskussionen om den semitiska pluralbildningen, varför denna kommer att vara en viktig del av uppsatsens andra del. Slutligen kommer jag att hastigt kommentera några intressanta paralleller med suffixet *-(a)t* och med persiskans *-ān*.

Första delen. Material

De olika semitiska språken

9§ Här följer en genomgång av materialet jag samlat ur olika grammatikor, uppdelat i ett kapitel per språk och följt av en kort analys av materialet.

Arabiska

10§ I arabiskan finner vi *-ān* i verbalabstrakta, adjektiv, bruten plural och diminutiver.

inte minst i RATCLIFFE "Comparative..." där författaren visar hur lätt det är att tillämpa metoden på ett felaktigt sätt. Hans exempel är dessutom taget från den jämförande afroasiatiska språkforskningen.

². Se RETSÖ 1989.

³. Dessutom ligger uppdelningen av det afroasiatiska urspråket i sina huvudgrenar mycket längre tillbaka i tiden än vad som är fallet för de indoeuropeiska språken, vilket gör rekonstruktionen desto svårare. (Jfr. DIAKONOFF sid. 23f.)

Infinitiver

11§ Infinitiv bildas på arabiska enligt en uppsjö av olika mönster (se WRIGHT I:110-24); tom. till samma verb bildas ofta flera olika infinitiver, som till exempel (114) “وَجَدَ” to find, usually has وَجَدَانَ [as its مُضَدَّر], but when it means to be wealthy, جَدَّةٌ, and to be moved by love, grief or anger, وَجَدٌ.” WRIGHT anför (I, 111 ff.) följande mönster på *-ān* som används för att bilda infinitiv:

- لَيَاتٌ، شَبَاتٌ، زَيَاتٌ، فُعْلَانٌ، varifrån ex. فُعْلَانٌ
- فُعْلَانٌ، varifrån ex. شَبَاتَانٌ، نَزْوَانٌ، هَيَجَانٌ، طَوْفَانٌ، جَوْلَانٌ، حَفَقَانٌ (Om detta mönster FISCHER (*Gram.* 110): “bei iterativen Verben [...]” och WRIGHT (113): “VIOLENT or CONTINUOUS MOTION” (se resp. ställe för exempel).)
- جَزْمَانٌ، نَسِيَانٌ، رِضْوَانٌ، فُعْلَانٌ ex. فُعْلَانٌ
- رُجْحَانٌ، شُكْرَانٌ، عُقْرَانٌ، كُفْرَانٌ، فُعْلَانٌ ex. فُعْلَانٌ

Adjektiv

12§ Adjektiv på *-ān* bildas enligt WRIGHT (133 ff.) med följande mönster: فُعْلَانٌ، فُعْلَانٌ، فُعْلَانٌ، om vilka han vidare säger: “Most of these come from neuter verbs⁴, and express, partly, a quality inherent and permanent in a person or thing,—which is their most usual signification (see § 38),—and, partly, a certain degree of intensity.”

13§ Från adjektivmönstret فُعْلَانٌ bildas fem., som ovan påpekats, enligt mönstret فُعْلَانٌ men från de andra två adjektivmönstren bildas det med suffixet ة-.

14§ Från vissa ortnamn bildas *nisbeh*-adjektiv med *-ān*, exempelvis بَحْرَانِيٌّ ‘bahreinsk’, دَارَانِيٌّ från دَارَانَا och طَبْرَانِيٌّ från طَبْرَانِيَّةٌ ‘Tiberias’ (WRIGHT 153).

Bruten plural

15§ Det förekommer talrika brutna pluralisformer med suffixet *-ān* i arabiska som följer mönstren فُعْلَانٌ och فُعْلَانٌ och hänger ihop med helt olika singularismönster. WRIGHT (I:216-8)

⁴ Med “neuter” menas verb som beskriver egenskaper.

ger oss bl.a. حَيْتَانٌ från حُوْتُ ‘a fish’, صُرْدَانٌ från صُرْدٌ ‘a kind of bird’, غُلَامٌ från غَلَامٌ ‘a boy, a slave’, صَبِيٌّ från صَبِيٍّ ‘a boy or child’, جَمَلَانٌ från جَمَلٌ ‘a nightingale’, زُعْفَانٌ från زُعْفٌ ‘a cake of bread’, رَكَبٌ från رَاكِبٌ ‘a rider’, أَحْمَرٌ från أَحْمَرٌ ‘red’. Han anmärker även (I:218) att dessa två mönster “are [...] used conjointly or interchangeable”, exempelvis “حُشٌّ or حُشٌّ a garden has حُشَّانٌ and حُشَّانٌ.”

16§ FISCHER säger om dessa pluralisformer (*Gram.* 54): “[Sie] fungieren primär als Individ.-Plurale für Lebewesen. Infolge zahlreicher Analogiebildungen hat sich der Anwendungsbereich dieser Pl.-Morpheme jedoch erweitert.”

Diminutiv

17§ Diminutiva på *-ān* är vanligast i hebreiska och syriska (se nedan), men i arabiska förekommer de också, t.ex. i مَغْرَبَانٌ från مَغْرَبٌ ‘sunset’ (WRIGHT I:175), där suffixet lagts till diminutivmönstret فُعَيْلٌ, och عُشَّانٌ eller عُشَّانٌ eller عُشَّانٌ från عُشٍّ eller عُشَّيةٌ ‘nightfall’ (*ibid.*).

Syriska⁵

18§ I syriskan används *-ān* för att bilda (verbal)abstrakta, adjektiv, nomina agentis, diminutiver och sund plural.

(Verbal)abstrakta

19§ I syriskan bildas med *-ān* (senare *-ōn*) “[v]iele Abstracta und Sachwörter” (NÖLDEKE 76), med olika stamvokaler, exempelvis: مَهَامَا ‘Pest’, مَهَامَا ‘Bedrägnis’, مَهَامَا ‘Bau’, av vilka så gott som alla lätt kan härledas från infinitiviska betydelser (jfr. för fler exempel *ibid.* & *ff.*).

20§ NÖLDEKE påpekar dock att ändelserna *-ān* och *-ōn* ofta sammanfallit i syriskan: “Dafür altes *ōn* (*ūn*) in مَهَامَا ‘Versuchung, Trübsal’ neben مَهَامَا ‘Experiment’; مَهَامَا , مَهَامَا ‘Offenbarung’ und nach ostsyrischer Aussprache مَهَامَا; ‘Elend’, westsyrisch مَهَامَا (duwōnō = duwānā); s §44.” Det är inte helt klart vad NÖLDEKE vill säga oss här; hans öst- och

⁵. De syriska exemplen utmärks i denna skrift av en viss ‘bonnighet’, till följd av att datorn jag arbetar med saknar vissa diakritiska tecken, som visserligen inte är outhärliga för förståelsen, men som dock skulle länt en viss elegans till texten, vilken vi nu får umbära. Detta gäller t.ex. diarexis, som används för att markera att ett ord är en pluralisform.

västsyriska exempel kan båda läsas *duwōnō*.

21§ NÖLDEKE blandar här öst- och västsyriska vokaltecken och det verkar som att han tillskriver tecken från de två systemen som vanligtvis står för samma ljud olika ljudvärden, så t.ex. *ā* och *ā̄*. Han skiljer också mellan ändelserna *ā* och *ā̄* som båda verkar anses uttalas *ōnō* men som kanske skall förstås som gammalt *-ānā* resp. *-ānā̄*. *ōn* brukar nämligen i syriskan inte pleneskrivas (Retsö, muntl.).

22§ Även abstraktmönster med prefixet *m-* och suffixet *-ān* förekommer i syriskan: “*بمجدنا* ‘Aufbruch’; *مجدنا* ‘Eintritt’; (183§ *سلكنا* *مجدنا* ‘Aufstieg’, usw.”

Adjektiv

23§ Vidare bildas adjektiv från “sehr verschiedene Wörter” (77), såsom *إردش* ‘irdisch’; *جغش* ‘geschwätzig’; *جامل* ‘Besessener’ (von *دامل* ‘Dämon’); *لجش* ‘verläumderisch’ (von *παράχρη?*) etc. Från former avledda från feminina generaliserades ändelsen *ā̄* som i *ألجش* ‘selig’ (bredvid *ألجش*) från *ألجش* ‘Heil, Seligkeit’; *إصغش* “ein *σχημα* (*اصغش*) zeigend” m.fl. Vidare säger han:

“Besonders beliebt sind so Adjektiva wie *صغش* “verständlich”; *زومش* “zornig”; *جدهش* “schlau” (von *ددهش*, *πόρος*, wie *لادش* “schlau sein”); *أعش* “ängstlich” u.a.m. Bei keinem dieser läßt sich mehr ein zu Grunde liegendes Abstractum wie **صغش* nachweisen, und bei den meisten hat nie ein solches existiert. – So auch *جشمش* “Schmeichler” (*كشمش* “schmeicheln”)” (*ibid.*)

Det är oklart vilken egenskap det anspelas på i frasen “so Adjektiva wie”, eftersom det finns två egenskaper som är gemensamma för de adjektiv som anförs: a) de är bildade enligt mönstret *pa^oūlpōn* och b) de betecknar en mänsklig, inre egenskap. Intressant i sammanhanget är att ingen av dessa egenskaper finns hos *جشمش* som NÖLDEKE lägger till listan med ett “So auch”, även om det enda som skiljer mönstret *pa^olūlpōnā* från *pa^oūlpōn* är dess fyrradikalitet och nominativändelsen.

Att inga till grund liggande abstrakta förefinns är inte särskilt anmärkningsvärt med tanke på att det redan längre upp på sidan påpekats att ändelsen *-pōn* blivit produktiv.

Nomina agentis

24§ Från particip på *m-* kan genom tillägg av *-ān* enligt NÖLDEKE bildas nomina agentis: Ex. *صغشنا* ‘Preisender’ från *صغش*. Huruvida detta verkligen kan betraktas som en nomen agentis-bildning, eller snarare som en speciell form av participet som betecknar en person, är

osäkert. Jfr. arab. *fā'il* och *fa'āl*.

Diminutiver

25§ “Mit *ōn* bildet man beliebig Diminutiva, z.B. *مَحَجَبًا* *regulus*; *مَلَكًا* „kleiner Gott“; *مِدْبَحًا* „Büchlein“”. (NÖLDEKE sid. 78) Fem. bildas med den sammansatta ändelsen *مَلَكًا*- som exempelvis *مَلَكًا* från *مَلَكًا* “Schiff”. Här är NÖLDEKE otydlig: Menar han *-ōn* från *-ān* eller *-ūn*? Se 17-18§.

Sund plural

26§ På sid. 49 ff. räknar NÖLDEKE upp ett antal exempel på maskulina nomina som bildar plural från en med *-ān* utökad stam, och påpekar att “[e]s sind zum Theil Wörter von nah verwandter Bedeutung”. Några exempel: *مَصْبُغًا* av *مَصْبُغًا* *φάρμακον*; *مَصْبُغًا* av *مَصْبُغًا* “Salbe”; *مَصْبُغًا* (och *مَصْبُغًا*) av *مَصْبُغًا* “Wohlgeruch”; *مَصْبُغًا* av *مَصْبُغًا* “Duft”; *مَصْبُغًا* (och *مَصْبُغًا*) av *مَصْبُغًا* “Räucherwerk”. Av dessa exempel kan vi även lära att dessa pluralisformer med *-ān* ofta växlar med en utan *-ān*.

Hebreiska

27§ I hebreiskan bildas med *-ān* verbalabstrakta, adjektiv, diminutiver, pluraler(?) och kollektiver.

Verbalabstrakta

28§ BAUER & LEANDER härleder den vanliga verbalabstraktformen *קַטְלוֹן* ur *qatalān* (498) och exemplifierar bl.a. *זְכָרוֹן* ‘Erinnerung’, *שִׁבְרוֹן* ‘Bruch’, *חַזְיוֹן* ‘Gesicht’.

29§ I svaga stammar sker andra utvecklingar (BAUER & LEANDER 498): Från rötter *עָוִי* t.ex. *שִׂשׂוֹן* ‘Freude’ < **saiāsān*, *לְצוֹן* ‘Spott’, *זְרוֹן* ‘Übermut’; från *לָוִי* t.ex. *חַזְיוֹן* ‘Gesicht’ < **hazaiān*, *עֶוֶן* ‘Sünde’ < **gauaiān*, *רְצוֹן* ‘Wohlgefallen’ < **raḏauān* etc.; från *עָע* t.ex. *חַלְלוֹן* ‘Fenster’ < **halalān*.

30§ I formen *קַטְלוֹן* har enligt BAUER & LEANDER (499) två former sammanfallit, nämligen

qitlān och *quṭlān*⁶, ett undantag till detta finns i ord där utvecklingen $-ān > -ōn$ inte skett⁷: שֻׁלְחָן ‘Tisch’, קָרְבָּן ‘Opfer’ etc. Hit hör st.c. av formerna ovan i 28§ חֲזִיזִין, שְׁבָרִין, זְכָרִין som saknar den geminering som BAUER & LEANDER anser ha uppstått till följd av bitonen på stavelsen innan: $qātalān > qāttalān > קָטָלִין$ (sid. 498).

31§ På sid. 501 jämförs med ändelsen ון som i צִיין ‘Steinmal’ (“vielleicht identisch mit צִיין”), יִשְׂרָאֵל “Name für Israel” och personnamn som שְׁלִיחַן, זְבוּלִין, (יְדִיתִין), om vilka de säger: “[Ob hier] wirklich ein besonderes Suffix *ān* anzusetzen ist oder ob, was uns wahrscheinlicher dünkt, ון dialektisch für ון steht [...], ist hier nicht mit Sicherheit auszumachen.”

Adjektiv

32§ NYBERG säger (212) om adjektiv på $-ān$ att de är “av övervägande lokal betydelse” och anger enbart sådana: עֲלִיין ‘övre, överst, den högste’, תַּחְתּוֹן ‘undre, nedre’ m.fl. BAUER & LEANDER ger därutöver (500): *יִדְוִין ‘überschäumend’ av יד and אֲבִיין ‘dürftig’ av אבה “eig. „bettelnd”?”, *גֵּאִיין ‘stolz’. Vidare ger de några adjektiv som blivit appellativa, t.ex. לְבָנוֹן ‘Libanon’⁸ < לָבֵן ‘vit’, שְׁפִיפֵן ‘Hornschlange (?)’, אֲנָמוֹן ‘Schiff’ av אָנַם ‘Sumpf’ m.fl. Några fall där $-ān$ står efter femininändelsen anges också: עֲקָלְתִין ‘gewunden’, לְוִיָּתָן ‘Schlange’ av לְוִיָּה ‘Windung’, נְחָשְׁתָּן ‘eherne Schlange’, “also lauter Schlangenbezeichnungen”.

Diminutiver

33§ BAUER & LEANDER räknar (*ibid.*) upp några diminutivformer på $-ān$: אִישׁוֹן ‘Männchen im Auge, Pupille’, שְׁהַרְנִים “„lunulae” (als Halsschmuck) und darnach auch *צִנְרוֹנִים “„Halsschmuck””. I anmärkningen anges dessutom שְׁמַעִין som smeknamnsform till שְׁמַעִיָּה eller יִשְׁמַעִאל; “ähnlich vielleicht auch שְׁמַשׁוֹן, נְדַעִין u.a.” Om dessa former säger dock BARTH (sid. 348):

“Im Hebr. fällt zwar äusserlich dieses Suffix mit dem aus altsemitischem *ān* getrübten (§ 194 a), von ihm ganz verschiedenen Suffix *ōn* zusammen. Aber

⁶. Varvid *u* dissimilerats till *i*.

⁷. Vilket hastigt förklarar: “die wenigen Wörter auf $-ān$ gehören der jüngeren Schicht an oder sind in später Zeit aus dem Aramäischen entlehnt worden.” (498)

⁸. Även ‘(vit)poppel’, se nedan, 30§.

dadurch, dass im Aram. beide begrifflich verschiedenen Suffixe auch lautlich verschieden geblieben sind, ist es möglich, auf Grund der Bedeutung auch für das Hebr. Beide auseinanderzuhalten.”

Jfr. häremot åter ovan 20§.

Plural

34§ Varken NYBERG eller BAUER & LEANDER anger någon pluralbildning på $-ān$ ⁹, däremot påpekar båda att ett $-ān$ (enl. NYBERG urspr. $-ā-$ (sid. 151)) ibland skjutits in innan pluraländelserna $-īm$ (NYBERG *ibid.*, BAUER & LEANDER 517), t.ex. נִצְנִים ‘Blüten’ (< נִץ) och קִמְשִׁים ‘Unkräuter’ (< קִמוֹשׁ), och $-ōt$, t.ex. מִנְדְּנֹת ‘dyrbarheter’ (< מִנְדָּר).

Kollektiva

35§ NYBERG påpekar (201) förekomsten av kollektivändelser som “förekomma mest i växt- och djurnamn: $-ōn$ i אֶלּוֹן el. אֶלּוֹן ek, עֵרְמוֹן el. עֵרְמוֹן lönn, אֲנָמוֹן säv, לִבְנוֹן (vit)poppel.”

Geez

36§ DILLMANN sammanställer (205) sannolikt oriktigt de abstraktbildande ändelserna $-ān$ och $-nā$ ¹⁰ och menar att de härstammar från den adjektivbildande ändelsen $-an$ som sedermera förlängts till $-ān$. Hur övergången till $-nā$ gått till, förklarar han inte, men han påpekar att $-nā$ är den vanligare av de två. Om $-ān$ sägs att den vanligen läggs till en substantivbildning av enkel typ, “und es werden durch diese doppelte, innere und äussere, Bildung s t ä r k e r e B e g r i f f s w ö r t e r abgeleitet: **ርሥአን**: (*res’â’n*) *Alter* von **ርሥእ**:, **ላህቃን**: *Altersvorzug* (Vit.Ad.), **ብርሃን**: *Klarheit, Licht*, **ሥልጣን**: *Herrschaft*” (206) etc. Istället för $-ān$ finner vi ibland $-ōn$: **ዘይቶን**: ‘Oelbaumpflanzung’ (arab. زَيْتُون) och **ዐሥርን**: ‘Zehne (Decas)’.

Anm. Med ändelsen $-nā$, som DILLMANN anser vara nära besläktad med $-ān$, avleds diverse

⁹. BAUER och LEANDER är litet otydliga på denna punkt; de anger פְּרִיזוֹן som pluralis men översätter ‘Führerschaft’, och yttrar sitt tvivel på att “man” räknar $-ān$ som pluraländelse. I själva verket är betydelsen hos פְּרִיזוֹן okänd, vilket blir tydligt när man betraktar de helt olika översättningsförsöken i litteraturen.

¹⁰. Denna ändelse uttalas i själva verket /ənnə/ (RETSÖ, muntligt).

“Begriffswörter”, vilka dels uttrycker “Zustände und Eigenschaften” och dels “namentlich Würde, Aemter, Alter, Stand u.s.w.”: **ርእሰና**: ‘Fürstenwürde’, **ብተርና**: ‘Erstgeburtsrang’, **አርግና**: ‘Alter’, **ላዕልና**: ‘Höhe’, **ግይርና**: ‘Fremdlingschaft’, **ፍልስፍና**: ‘Philosophie’ etc. -nā kan utvidgas med femininändelsen -t: **ግብርናት**: ‘Sklaverei’, **ርስዕናት**: ‘Gottlosigkeit’.

37§ Sid. 205 menar DILLMANN: “Im Aeth. ist der Gebrauch dieser Endung [-ān] zur Adjektivbildung nur noch in wenigen Spuren erhalten...”. Han ger inga exempel på sådana adjektiv.

38§ Regelbunden (svag) maskulin pluralis av personbeteckningar och adjektiv/particip bildas i geez med en ändelse -ān, som genomgående tycks läggas till singularstammen: **አያዋን**: < **አያው**; **ሐዲሳን**: < **ሐዲስ**: etc. Denna ändelse anser DILLMANN dock (230) vara en utveckling av semit. -ūn snarare än -ān. Detta tillåter honom att ställa den sida vid sida med arabiskans -ūna, hebreiskans -īm och syriskans -īn. Eftersom det tämligen allmänt antas att den semit. pluralbildningen är ganska ung¹¹, tycks mig inget stå i vägen för antagandet, att detta geezets -ān är en fortsättning av det semitiska -ān och att de andra semitiska språken tagit en annan väg än geez. Mer om detta nedan.

39§ Intressant är dock, att geezets -ān på liknande sätt som arabiskans -ūna och hebreiskans -īm kompletteras av ett “feminint” -āt. Dessa ändelser är inte strikt bundna till något genus även om tendensen, och i adjektivböjningens fall regeln, är att -ān står för maskulinum och -āt för femininum.

Anm. Infinitiven bildas i geez inte med -ān, utan med abstraktändelsen -ō/-ōt, vilken eventuellt är identisk med den arameiska abstraktändelsen -ūp¹². Frågan är dock huruvida man kan dra en tydlig gräns mellan infinitiver och abstrakta.

40§ DILLMANNS etymologiska spekulationer skall kanske inte tas på alltför stort allvar, men vi kan konstatera att TROPPEL (*Altäth.Gram.*) är ganska överens med DILLMANN när det gäller vilka typer av funktioner vi kan tillskriva -ān, dvs. abstrakta å ena sidan och maskulin plural å den andra. TROPPEL nämner inga adjektiv på -ān, DILLMANN nämner att de är högst sällsynta, men ger inga exempel. Jag kommer inte att anse adjektiv på -ān som en kategori i

¹¹. FONTINOY, sid. 4-5: “La notion de pluriel notamment paraît difficile à saisir pour le primitif. Celui-ci, étant donné sa pensée globale, conçoit des ensembles de deux, de trois, parfois de quatre, de peu ou de beaucoup. C'est pourquoi, dans les langues des primitifs, nous trouvons, à côté du singulier, un duel, quelquefois un triel et un quadriiel, mais le pluriel proprement dit y est rare.”

¹². Detta kan också vara ett indicium för att -ān inte kommer från -ūn, eftersom detta analogiskt med -ōt snarare borde ha blivit *-ōn: $*-āt > -āt$ $*-ūt > -ōt$
 $*-ān > -ān$ $*-ūn > *-ōn$.

Men jämför också med somaliska -ów, ett suffix som bildar abstrakta.

geez.

Akkadiska

41§ *-ān*:s funktion i akkadiskan är omdiskuterad. Det verkar dock bilda någon typ av (abstrakta?) tingbeteckningar, personbeteckningar, diminutiver och plural och adverb.

Personer och ting

42§ VON SODEN säger om *-ān(um)* att det “dient zur Hervorhebung bestimmter, oft individueller Vertreter der durch das Grundwort bezeichneten Art oder Gattung.” (70). Han exemplifierar med bl.a. *nādinānum* ‘Verkäufer im bestimmten Fall, der erwähnten Sache’, *murabbiānu* ‘Aufziehender, Stiefvater des betreffenden Kindes’, och visar också på en utveckling från denna betydelse: *rabiānum* ‘bestimmter Großer [$>$] Bürgermeister’, *qutrēnum* ‘bestimmter Rauch [$>$] Räucheropfer’¹³. Stundom, påpekar han vidare, har betydelsen hos det avledda ordet mer eller mindre löst sig från grundordets betydelse, som i *šulmānum* ‘(Begrüßungs-)Geschenk’ från *šulmun* ‘Heil, Gruß’.

Diminutiv

43§ VON SODEN talar också om en hypokoristisk-diminutiv betydelse som i *mīrānum* ‘kleines Tierchen, junger Hund’, och nämner slutligen *nisbeh*-avledning, ex. *hurāṣānītu* ‘Goldfink o.ä.’, *rēmēnū* (<**rēm-ānū*) ‘barmherzig’.

Plural

44§ GOETZE visar upp ett antal pluralformer på *-ānū/-ānī* (123-5) som existerar parallellt med pluralformerna på *-ū/-ī*. Han argumenterar för att dessa pluraler på *-ān-* har en speciell funktion, att uttrycka en särskild grupp av föremål snarare än allmänt flertal. T.ex. *nakrum ana libbi ālīka itebiam-ma ālānīka iqim-ma ittabbal* ‘the enemy will rise against your cities, some of your cities he will take away and carry off’, där *ālānī(ka)* står för den särskilda grupp av städer där fienden kommer att lyckas, medan *ālī(ka)* betyder ‘städer’ i största

¹³. Kanske kan man ana en funktion av nomen agentis, men jfr. dock t.ex. *šarrāqānum* ‘Dieb im besonderen Falle’, där *-ān* lagts till en form som redan i sig är nomen agentis, *šarrāq* ‘tjuv’

allmänhet.

Adverb

45§ Vidare visar GOETZE (129) upp ett antal adverb på *-ān-*, såsom *šaplānum* ‘underneath’, *elēnum* ‘above’ (< **elānīum?*), *warkānum* ‘behind’, *pānānum* ‘in front’, till vilka tydligen inga till grundsliggande adjektiv finns.

46§ Allmänt ser GOETZE hos suffixet *-ān* en konkretiserande/individualiserande funktion som han anser vara den ursprungliga funktionen. Han differentierar närmare (130):

“(1) out of abstract nouns it creates concrete nouns;

(2) with concrete nouns it marks the individual person or object as opposed to a class;

(3) with adjectives it ascribes the quality that the adjective denotes to a specific individual.”

Feniciska/Puniska

47§ I feniciskan finns ett mönster *qatlōn* till vilket hos KRAHMALKOV ingen särskild betydelse anges. Det enda exemplet som anförs (126) är *'allōn* ‘gud’, som förklaras som en “backform” singular”, avledd från pluralformen *'allōnīm* ‘gudar’, vars singularisform är *'ilīm* ‘gud’. *Ilīm* är ju till formen plural vilket kan förklara varför de alternativa pluralformerna *'LNM* *'allōnīm* och *BN* *'LM* *banē* *'ilīm* ‘gudar’ uppstod, men knappast varför *-ōn* använts.¹⁴

48§ FRIEDRICH & RÖLLIG anför även “Ελιουν Sanch. 14, d. i. עֲלִיָּן* “der Höchste.” (99) Hos SEGERT slutligen finner vi (*Gram.P.* sid. 88) ordet *adōn*: “אֲדֹן 81.21:1/2; d o n n i with suff. P:998, ΑΔΟΥΝ 81.31:1 “lord” som han jämför med אֲדֹר ‘lord’.

¹⁴ En jämförelse med hebreiskans אֱלֹהִים ligger naturligtvis nära till hands. Detta ord, som till formen är plural, brukar användas som gudsbeteckning för den ende guden, och kan således antagas även ha singular betydelse. Även i hebreiskan föreligger en motsvarande singularis אֱלֹהִים ‘gud’ till vilken man snarare skulle förvänta sig en plural אֱלֹהִים vilken också sporadiskt förekommer. En tänkbar förklaring är att man lagt till en tredje radical ה för att ordet skall kunna fogas in i pluralmönstret פִּעְלִים och detta skulle ju också kunna vara fallet med *n*:et i *'allōnīm*, men *h*:et i אֱלֹהִים återfinns också i den arabiska formen إله ‘gud’ som motsvaras av det hebreiska אֱלֹהִים och kan sålunda lika väl vara en gammal beståndsdel i roten som fallit i אֱלֹהִים och אֱלִים.

Sabeiska

49§ I det sabeiska materialet finns ett (eller flera?) mönster $f^{\prime}ln$ vilket BEESTON (24 ff.) anser fr.a. användas för abstrakta och verbalnomina. Hans exempel är $^{\prime}hwn-hmw$ 'their alliance' och $dn|hmrn-n$ 'this concession'. Dessutom finns där suffixet $-ny$ som används för att bilda adjektiv: $^{\prime}lwny$ 'man of Alw', $tmhny$ 'upstream' och ett pluralismönster $f^{\prime}ln$ som förekommer på minst två ställen. På sid. 53-4 finns adverbet $b^{\prime}dn$ 'after'. Slutligen finns det en bestämd artikel $-n$ som dock i den Hadramitiska dialekten skrivs $-hn$ (68). Här är alltså frågan om detta h (enligt hebreisk förebild?) kunnat utgöra mater lectionis för a .

50§ STEIN anger några fler exempel för bildningar enligt mönstret $f^{\prime}ln$, vilket även han anser bilda verbalnomina och abstrakta (sid. 57f.). Sid. 199 anges infinitiv på $-n$ vara standardform i sabeiskan. Därutöver påpekar han (sid. 71) att sund maskulin pluralis bildas med suffixet $-n$, om vars vokalisering inget sägs.

Anm. Ändelsen $-n$ fungerar även som markör för status indeterminatus i dualis och sund maskulin pluralis (sid. 83), samt som bestämd artikel, i vilken funktion den dock ändras till $-hn$ i dualis och sund maskulin pluralis (sid. 84). STEIN rekonstruerar formerna i status indeterminatus som $-\bar{a}n-/-\bar{e}n-$ för dualis och $-\bar{u}n-/-\bar{i}n-$ för pluralis (sid. 97). De determinerade formerna rekonstrueras som $-\bar{a}n-$ i singularis och $-han$ i dualis och pluralis, men $-\bar{a}n-$ anses här ha uppstått ur $-han-$ med ersättningsförlängning av $-a-$ vid bortfall av $-h-$ /C_ (sid. 96f.).

Ugaritiska

51§ SEGERT (*Gram.U.* 43) anger två ord med n -suffix: $^{\prime}rbn$ 'guarantee' och $^{\prime}bdn$ som är ett personnamn. Han rekonstruerar $^{\prime}urub\bar{a}n$ och $^{\prime}abd\bar{i}n$ men säger ingenting om suffixens funktion.

52§ TROPPER (*Ug.Gram.* 271ff.) är utförligare och listar bildningar enligt mönstren $qatl\bar{a}n$, $qitl\bar{a}n$, $qutl\bar{a}n$, $qatal\bar{a}n$ (med fem. på $qatalat\bar{a}n$) och $qutul(l)\bar{a}n$, samt ett antal bildningar där vokaliseringen är oklar. Bland dessa bildningar finns substantiv som $krpn$ / $karp\bar{a}n$ / 'Trinkgefäß', $ibsn$ / $'ibs\bar{a}n$ / 'Vorratskammer', $bnwn$ / $bunw\bar{a}n$ / 'Gebäude', $rjbn$ / $rajab\bar{a}n$ / 'Hungersnot', $u-ru-ba-nu$ / $^{\prime}urub(b)\bar{a}n$ / 'Bürge' och adjektiv som $ad-ma-ni$ (Gen.) / $'adm\bar{a}n$ / 'rot', tbn / $tub\bar{a}n$ / 'lieblich' (eller 'Lieblichkeit'), och eventuellt en diminutiv $ksan$ / $kussi'\bar{a}n$ / 'Hocker, Schemel' till ksu 'Sessel'.

53§ Någon plural på $-\bar{a}n$ anger TROPPER inte.

Berbiska

54§ WILLMS tar i sin beskrivning av de sydmarokkanska berberdialekterna upp suffixet *-an* med vilket “sehr selten Nomina actionis, Nomina agentis und qualitative Gegenstandsbezeichnungen¹⁵ von Verben abgeleitet [werden].” (141) Han nämner att dessa bildningar genomgående är av maskulint genus, samt att de av och till saknar artikel¹⁶. På sid. 137 framhäver han dessutom att abstrakta inte bildas med detta suffix. Som exempel på denna typ av bildning ges (141) “/uḍu/ “falten” > /uḍan/ Nomen actionis” och “/mzi/ “klein, jung sein” > /amzʒan/ // /amzʒian/ “der Junge, ein Junger””.

55§ I pluralbildningen är *-n* det vanligaste afformativet, ofta kombinerat med vokalen *-a-*, men i femininum vanligen med *-i-*: *ul* > *ulaun* ‘hjärtan’; *uššu* > *uššaun* ‘schakaler’; *uskai* > *uskain* ‘vinthundar’; *abbuš* > *abbušn* ‘kvinnobröst’; *aiiur* > *aiiurn* ‘månar, månader’; *taddart* > *taddaruin* ‘hus’ f.; *itri* > *itran* ‘stjärnor’; *ikmz* > *ikmzan* ‘tummar’; *iflilis* > *iflilisin* ‘svalor’. (154 ff.)

56§ I tuaregernas språk, utförligt beskrivet av K.-G. PRASSE på sjuttioalet, finns tre suffix, *-i*, *-a* och *-än*, vilka enligt PRASSE “créent ce qu’on est tenté de définir comme des “diminutifs” ou des “noms hypocoristiques””, dock endast av person- och djurnamn. (112) Några exempel: “səkiwän NPF (< a-skiw „enfant esclave”)”; “mṽdayän NPH (~ amdəy „girafe” et NPH)”; “mägälän = mṽgälän (Y) (< te-mägäl-t „couleuvre” et NPF) NPF”. Det är dock osäkert huruvida detta *-än* härstammar från **-ān*:

“L’origine des trois désinences est obscure. [...] On ne peut pas s’abstenir de risquer l’hypothèse selon laquelle ce seraient des pronoms démonstratifs et la particule d’éloignement *-än* (*-în*) qui seraient en jeu. Le sens complexe serait donc „*ḥämmäd*, toi *ḥämmäd*”.” (113)

¹⁵. Den enda förklaring som ges till detta begrepp är följande: “Die Benennung “qualitative Gegenstandsbezeichnung” wurde gewählt, um die Zugehörigkeit dieser Bildungen zu den Nomina deverbalia und den Unterschied zwischen ihnen und dem Nomen abstractum zu betonen. Sie können ebenso in Bezug auf Personen wie auf Sachen verwendet werden. [...] /γzif/ “lang sein” > /aγzzaf/ “der Lange, ein Langer”.” (153) Jag förstår detta som att han menar en beteckning på ett objekt medelst en dess egenskap.

¹⁶. Den berbiska artikeln har varken determinerande eller indeterminerande funktion, utan har enligt WILLMS substantiverande funktion. Dess avsaknad hos vissa ord verkar inte ha någon särskild funktion. (För närmare information se WILLMS sid. 131 & 134) Lustigt nog betecknas samma morfem som WILLMS kallar ‘artikel’ hos PRASSE “préfix d’état” (sid. 11 ff.) och skiljer i tuaregiskan mellan status annexus och status liber, ungefär jämförbara med status constructus och status absolutus.

På samma sida omtalas även ett “élément -ân” som “paraît s’insérer devant -i”: *ḥämmädâni* = *ḥämmädän* etc.

57§ Plural bildas i tuaregiskan liksom i andra berberspråk bl.a. med en uppsättning *n*-suffix, *-än*, *-ân*, *-în*, *-awän* och *-iwän* (48). PRASSE delar in pluralen i elva kategorier, beroende på hur de bildas. Under plural 1 menar han att *-än* < **-an*, varpå han spekulerar om huruvida *-ä-* är en stödvokal inskjuten för att fjärma *-n*:et från ordstammen. Detta kunde väl isåfall också gälla diminutiverna/hypokorismerna ovan. Plural tre däremot bildas med *-ân* (*m.*), *-în* (*f.*), samt med avljud i prefixet och roten: *adkær*, *idækrân* (< **ā-dikir*, **ī-dukr-ān*) “irritation”; *ekäbär*, *ikæbrân* “hutte”; *tekäbært*, *tikæbrîn* “id.”; *eläwäg*, *ilûgân* (< **ē-lawag*, **ī-luwgān*) “bâton court et assez gros, pointu à une extrémité”. Här finner vi alltså, om dessa rekonstruktioner är riktiga, en exakt motsvarighet, bortsett från prefixet, till ett av arabiskans pluralmönster.

Kommentar till materialet

58§ Om vi nu sammanställer materialet för de enstaka språken torde vi kunna få en tämligen god bild av suffixets utbredning i de semitiska språkens morfologi samt av vilka kategorier som är vanligast. Vanligheten kan ge en uppfattning om vilka funktioner som är äldst, men denna korrelation är långt ifrån säker. Med ett så litet material som mitt är också risken stor att man går miste om rester av en viss funktion i ett visst språk, och därför kanske antar denna funktion vara väldigt ovanlig, ehuru den egentligen tidigare varit vanligt förekommande, men försvunnit nästan helt till följd av utjämning el.dyl. Trots denna osäkerhet kan det vara intressant att ta en närmare titt på fördelningen av olika kategorier i de ifrågavarande språken.

59§ I tabellform ter sig det hela på följande vis:

	Arabiska	Syriska	Hebreiska	Geez	Akkadiska	Fen./P.	Fornsydara biska	Ugarit.	summa
Abstrakta		+	+	+			+	+	5
Verbalabstrakta	+		+				+		3
Adjektiv	+	+	+		(+)	(+?)	(+?)	+	7(4)
Sund pluralis		+	(+)	+	+				4(3)
Bruten pluralis	+		(+)				+		3(2)
Nomina agentis		+							1
Diminutiva	+	+	+		+			(+?)	5(4)

60§ Om man lägger ihop abstrakta och verbalnomina, vilket man med fog kan göra, får man där summan 6, varmed abstrakta och adjektiv är de vanligast förekommande kategorierna. Går man på funktion *alena* och slår ihop *sund* och *bruten pluralis* finner man att sex olika språk bildar pluralis med suffixet *-ān*, varmed denna funktion är lika vanligt förekommande som den abstraktbildande. Det finns dock en anledning till att luckorna mellan alla + ovan inte är ifyllda med -: en utförlig undersökning av alla inblandade språk skulle säkerligen uppdaga ett eller annat + som inte finns med i tabellen. Till saken hör också att de siffror vilka följs av lägre siffror inom parentes är osäkra. Dessa osäkerheter skall här kort kommenteras:

61§ I kategorin adjektiv finns tre språk där jag är osäker, feniciska/puniska, fornsydarabiska och akkadiska. I de båda första fallen skulle en närmare undersökning säkerligen snabbt kunna ge svar, men här får jag ge mig tillfreds med att konstatera att feniciskan/puniskan uppvisar åtminstone ett ord som verkar vara ett adjektiv, eller kanske snarare ett "proper name formed as an adjective", nämligen det hos FRIEDRICH & RÖLLIG funna belägget *Ελιουυ* "der Höchste". I fornsydarabiskan bildas adjektiv med ett suffix *-ny*, vilket väl snarast bör tolkas *-ānī*. Det handlar isåfall om ett sammansatt suffix *-ān-ī*, vari *-ī*, *nisbeh*-suffixet, redan i sig bär en adjektivisk betydelse, varför man i detta fall inte utan förbehåll kan räkna *-ān* som adjektivbildande. Akkadiskan uppvisar inga adjektiv på *-ān*, men däremot finns några adverb (se ovan) som kan sägas peka på en tidigare förekomst av adjektiv bildade med *-ān*. Dessutom finns adjektiv som liksom de fornsydarabiska ovan är bildade med *-ān-ī*, jfr. *rēmēnū* 'barmherzig'.

62§ När det gäller den brutna pluralen är det hebreiskan som är otydlig. Det verkar inte finnas någon plural som skiljer sig från singularis enbart genom suffixet *-ān*, däremot skjuts *-ān* in mellan stammen och pluraländelsen i några fall (se ovan). Av de exempel jag hittat verkar endast *קְמִשְׁנִים* vara avlett från en stam som inte är identisk med singularstammen, vilken lyder *קְמוֹשׁ*. I *נִצְנִים* och *מִבְּרִינֹת* har övergången *-ā- > -ō-* uteblivit¹⁷. Allt som allt är materialet inte entydigt. Däremot förekommer i hebreiskan kollektiver på *-ōn* som kan sägas vara förformer till pluralen (se nedan).

63§ Man kunde kanske, med hänvisning till släktskap med geez, anta att fornsydarabiskans *sunda maskulina pluraler* på *-n* bör vokaliseras *-ān*. Detta argument är dock tillräckligt svagt för att jag inte skall vilja ta med denna form i statistiken.

¹⁷ Eller så är de lånord som kommit in i hebreiskan efter nämnda övergång.

64§ Tar vi oss en titt på de genetiska undergrupperingarna i den semitiska språkfamiljen finner vi följande: I den västsemitiska gruppen finns två språk om vilka vi inte känner till några detaljer, feniciska/puniska och ugaritiska, hos övriga tre finner vi en tämligen entydig bild, i alla tre bildas med $-\bar{a}n$ abstrakta (sålänge denna kategori tillåts innefatta verbalabstrakta), adjektiv, diminutiver och någon typ av plural (sund eller bruten eller eventuellt både och). Därutöver bildar syriskan nomina agentis med $-\bar{a}n$, möjligtvis går sådana även att hitta i de andra två språken. De tendenser vi möjligen kan urskilja i feniciskan/puniskan och ugaritiskan kan lätt fogas in i denna bild.

65§ Den utdöda östsemitiska gruppen representeras här bara av akkadiskan, i vilken $-\bar{a}n$:s funktioner ännu är ganska omdebatterade (se ovan). Den "special person in a special condition" som MOSCATI talar om (sid. 82) kan väl möjligtvis ses som en specialisering av nomen agentis men hela kategorin är tvivelaktig. GOETZE argumenterar, som ovan sammanfattats, för en speciell framhävande funktion inte bara hos personbeteckningarna på $-\bar{a}n$, utan även hos pluralformerna och de concreta han menar med $-\bar{a}n$ avledas från abstrakta. *šulmānum* "(Begrüßungs-)Geschenk" från *šulmum* "Heil, Gruß" kan väl tolkas som ett concretum och i *nisbeh*-avledningarna finner vi en parallell till fornsydarabiskans (och andra dialekters) adjektiv på $-\bar{a}n\bar{i}$, men allt som allt skulle det akkadiska materialet behöva en särstudie innan det kan infogas i ett större sammanhang, särskilt emedan GOETZES försök att finna den framhävande funktion han antar för akkadiskans bildningar på $-\bar{a}n$ i andra semitiska språk inte på något vis är entydiga.

66§ I den sydsemitiska gruppen slutligen finner vi de fornsydarabiska dialekterna och geez där bildningarna med $-\bar{a}n$ återigen finns i de grupper som var vanligast även för västsemitiskan, abstrakta, verbalnomina, adjektiv och pluralis. Dock måste påpekas att geez inte bildar verbalnomina på $-\bar{a}n$, utan på $-\bar{o}(t)$, en ändelse som eventuellt kan sammankopplas med hebreiskans $-\bar{u}b^{18}$; detta kan dock tämligen lätt förklaras som en utjämningsföreteelse.

67§ Eftersom de flesta språken är ganska lika vad gäller användningen av $-\bar{a}n$ är det inte särskilt meningsfullt att ställa upp språken i olika åldersgrupper. Vad man kan konstatera är att det äldsta språket, akkadiska, är det mest problematiska. Dessvärre är det också det enda språket i materialet som tillhör den östsemitiska gruppen, varför åldern inte nödvändigtvis kan anföras som anledning till att detta språk skiljer sig så tydligt från de andra.

68§ Jämför vi detta med det berbiska materialet finner vi en del likheter, varav de

¹⁸. Detta är dock högst osäkert. RETSÖ menar att *t*:et i geezändelsen är sekundärt och att $-\bar{o} < *-\bar{a}w$. *t*:et kan mycket väl vara sekundärt även i den hebreiska ändelsen, även om troligare hela ändelsen är lånad från arameiskan, hebr. $-\bar{u}$ kan däremot inte komma från $*-\bar{a}w$.

viktigaste torde vara bildningen av verbalabstrakta och plural. Verbalabstrakta på *-an* finns i WILLMS marokkanska berberdialekter men inte i tuaregspråket som PRASSE undersökt. WILLMS påpekar också bestämt att inga nominalabstrakta bildas med *-an* (137). Vad gäller pluralis bör man vara försiktig; de olika pluralbildningarna i de berbiska språken pekar mot att det snarare är *-n* som är pluralorfemet, medan vokalen innan, vilken kan växla mellan **-a-*, **-ā-*, *-ī-* (<**-āp-ī-* <**-āt-ī-*?) och *-Ø-*, kanske snarare varit bärare av någon preciserande betydelse, kollektiv, paucal etc., som gått förlorad i förhistorisk tid. En annan möjlighet är förstås att anta en uppsättning olika ändelser **-an*, **-ān*, **-īn*, **-n* med ursprungligen olika betydelser, som senare kommit att anta samma funktion. Jfr. nedan diskussionen om pluralbildning i semitiska språk.

69§ Nomina agentis på **-ān* återfinns i syriskan, men är där bildade från particip och utgör troligtvis en arameisk, och sålunda även en berbisk, innovation. Den diminutiv-hypokoristiska funktionen, endast använd i namnbildning, påminner snarast om arabiskans *-ūn*, som i *خلوون*, ett *n*-suffix som kanske är besläktat med *-ān*.

70§ Vi ska nedan fokusera på de grupper som är mer eller mindre genomgående vanligt förekommande, dvs. abstrakta (innefattande verbalnomina), adjektiv och plural. I kapitlet om pluralen kommer vi även att gå in på en kategori som av kanske inte särskilt goda skäl hittills utelämnats – dualis. Men innan vi går in på dessa olika kategorier skall jag ge en liten inblick i vad som hittills skrivits om detta suffix.

Andra delen. Forskningshistorik

71§ I forskningshistoriken skall jag försöka att ge en kronologisk överblick över vad som sagts om suffixet *-ān* av tidigare vetenskapsmän. Eftersom få har uttalat sig specifikt om just *-ān* kommer framställningen att i första hand behandla de olika teorier som finns om pluralbildning i allmänhet, sedan kommer jag att ta upp några aspekter ur FONTINOYS syn på dualis, eftersom han är den ende som djupgående sysselsatt sig med denna form, slutligen ämnar jag ta upp frågan om nunationens och mimationens betydelse och det därmed sammanhängande problemet med diptoti och triptoti.

Allmänt

Barth (1894) & Brockelmann (1908, 1913)

72§ I de gamla standardverken om semitisk ordbildning (BROCKELMANN, BARTH) uppmärksammas läsaren på att orden bildade med suffixet *-ān* inte utgör en homogen grupp utan snarare kan delas in i ett antal olika grupper efter antingen genetiska eller funktionella överväganden. På den funktionella fronten utgår BARTH och BROCKELMANN från att *-ān*

ursprungligen i första hand bildat abstrakta och adjektiv och att övriga funktioner utvecklats från dessa.

73§ BARTH menar dock att dessa två kategorier ursprungligen varit en: “Da in den unvermehrten Nominibus Infinitive und Adjektive ursprünglich eine Einheit waren (s. §26; §108), so wird die gleiche Annahme für diese suffigirten Formen bei der äusseren Gleichheit ihres Suffixes durch jene Analogie warscheinlich.” (316 ff.) Ur abstrakt-funktionen har sedan med tiden bl.a. en kollektiv funktion vuxit fram, ur vilken i sin tur en mer generell tillämpning som pluralissuffix, eller som stam för pluralisbildningar med andra suffix (jämför t.ex. hebreiska נְצַנִּים etc.), utvecklats.

Pluralis

Barth (1894)

74§ Pluralens på *-ān* ursprung förklaras hos BARTH, i hans kapitel om bruten plural (417 ff.), där han hävdar att alla brutna pluraler bör betraktas som ursprungliga abstrakta som med tiden fått en kollektiv och därifrån pluralisk betydelse, under det att de kopplats till ett mer konkret singularärt nomen från samma rot. Han jämför med exempelvis ولاء ‘Verwandtschaft’ > ‘Verwandte’; بَلَاءَةٌ ‘Intimität’ > ‘intime Freunde’; مَأْتَمٌ ‘Klage’ > ‘klagende Frauen’; سَرَاعَانُ النَّاسِ ‘Eilen der Leute’ > ‘eilende Leute’, där ingen direkt motsvarande singularis finns.¹⁹ (Dessa exempel från BARTH 419-20).

Brockelmann (1908)

75§ Brockelmann säger inget direkt om *-āns* ursprung som pluraländelse, men han verkar antyda (451) att han ser *-ān* som en enhet, i motsats till *-īm*, *-īn*, *-īna*. Han vill inte heller likställa dualändelsen och pluraländelsen (*ibid.*).

Zaborski (1976)

76§ ZABORSKI argumenterar för att de långa vokalerna i de semitiska pluralsuffixen är ett resultat av assimilation av följderna $V\underline{u}$, snarare än en förlängning av de korta vokalerna i singularis, och anför exempel på plural bildad med ett element *-u-* i egyptiska, berbiska, kushitiska och tchad-språk. Den egyptiska pluralen på *-w* (m.) och *-wt* (f.) är allmänt känd, men det är inte klart hur den skall läsas, somliga läser *-əw*, vissa *-aw* och andra *-ū*. ZABORSKI

¹⁹ Hit får väl även räknas den sunda maskulina pluralen på *-ūna*, jfr. BARTH 343-9, 411-6.

hänvisar utan att samtycka även (112) till J. Vergote som anser att den enda läsningen som tar hänsyn till alla koptiska varianter är *-wu*.

77§ Från berbiskan anför ZABORSKI *im-i* ‘mouth’, pl. *im-ay-ən*, *ir-i* ‘nape’ pl. *ir-ay-ən*, *ils* ‘tongue’ pl. *ils-ay-ən*, *iyf* ‘head’ pl. *iyf-ay-ən*, *ūdem* ‘face’ pl. *udm-ay-ən*, *t-e-nell-i* ‘rope’ pl. *te-nell-y-in*, *t-a-gell-a* ‘bread’ pl. *t-i-gell-iy-in*, *mess-i* ‘master’ pl. *mess-ay*. Han antar att pluralformerna är bildade med två pluralsuffix *-y-* och *n-*suffixen *-ən* (m. < *-ān?*) och *-in* (f.) men påpekar att en annan teori finns enligt vilken *-y-* går tillbaka på en gammal utljudande vokal som gått förlorad i singularis men levt kvar framför suffix.

78§ Vidare visar ZABORSKI material från flera olika kushitiska språk, från Sidamo-gruppen: Sidamo *anna* ‘father’ pl. *annūwa*, *rodo* ‘brother’ pl. *rodūwa*, *siqqé* ‘stick’ pl. *siqqūwa*; Hadiya *allābō* ‘tongue’ pl. *allābūwa* etc. Från Afar *lē* ‘water’ pl. *lēlwa* m.fl.; från Galla *guyā* ‘day’ pl. *guyawān* m.fl. liknande, alltså bildade med samma suffixanhopning som de berbiska formerna. Fler kushitiska exempel anføres och summeras som “*-uwa ~ -wa ~ -aw ~ -iw ~ -u*” (115).

79§ Slutligen finns ett kort avsnitt om tchadspråken, där Hausans ändelser *-ūwa* (pl.), *-ū* (pl....), *-wā* (verbalnomina), *-āwā* (pl.), Bade *-awat* (pl.), samt suffixen *-wa* och *-uwa* vilka “according to Osnickaya (1972:24) [...] have an important status in Chadic word formation.” (116)

Diakonoff (1988)

80§ DIAKONOFF anser att det äldsta pluralmorfemet i de afroasiatiska språken var **-a-*/**-ā-*, och att detta fungerade både som suffix och som infix, vanligen innan den tredje radikalen, varmed det kunde bli upphov till både pluraler på *-āt* och *-ān* och sådana pluralmönster som *ʾafʾāl*, *fiʾāl* (sid. 64-5).

81§ DIAKONOFF menar (sid. 64) att de maskulina pluralmorfemen uppstått i analogi med det feminina morfemet *-āt*, som uppfattats som förlängning av *-at*.

82§ DIAKONOFF talar på sid. 53 om “*-ān* with individualizing semantics” och denna egenskap kan ses som förutsättning för möjligheten att bilda adjektiv: سَكْرٌ ‘dricka sig berusad’ > سَكْرَانٌ ‘*den som druckit sig berusad’ > ‘berusad’. Jfr. med WRIGHTS citat i 10§ ovan, där han menar att dessa adjektiv framför allt uttrycker inherent egenskaper.

Retsö (1997)

83§ Retsö antar att $-āt$ är det äldsta pluralsuffixet, gemensamt för alla semitiska språk, och att det troligtvis uppstått genom förlängning av femininsuffixet $-at$, vilket dock vid denna tidpunkt knappast betecknat femininum, även om det uppenbarligen hade någon egenskap som gjorde att det med tiden kom att beteckna just femininum. Den pluralkategori som fanns först i de semitiska språken, betecknad med $-āt$, uttryckte en inskränkt plural, "plural of paucity", eller "countable plural", dvs. en mindre grupp av föremål, fortfarande översiktlig. Större grupper uttrycktes troligtvis med hjälp av abstrakt-/kollektivsuffix, exempelvis $-at/-t$.²⁰

84§ Parallellt med $-āt$ antar Retsö ett suffix $-ay$, som kommer att beteckna maskulin plural, när $-āt$ börjar inskränkas till att enbart beteckna femininum, även detta inskränkt till "plural of paucity". Bredvid dessa två fanns ett antal abstrakt-/kollektivsuffix: $-ī$, $-ū$ (jfr. hebr. $rēš-ī-t$, aram. $malχ-ū-p-ā$), $-ān$, eventuellt $-ā$. När med tiden behovet av en mer generell plural uppstod²¹, fick $-ī$ fylla funktionen i maskulinum, medan $-āt$:s betydelse utvidgades. Man skilde nu mellan vad Retsö, i enlighet med H. Blancs terminologi, kallar "pseudo-dual" och plural, den ena betecknad med $-ay$, den andra med $-ī$. På sina håll i den semitiska världen, framför allt i det område där den klassiska arabiskan skulle uppstå, tog dock abstrakta utan yttre pluralmarkering mer och mer över pluralens funktion, varmed den brutna pluralen uppstod.

85§ I och med uppkomsten av statussystemet i de semitiska språken kommer elementet $-m/n$ in i pluralbildningen, och betecknar till en början bara pseudo-dual absolutus: $-aym/n$. Vad detta element ursprungligen betytt och hur det kommit att markera status försöker Retsö inte förklara²². Härifrån sprids $-m/n$ till den vanliga pluralen, varmed det blir regelmässigt status absolutus-afformativ, och även sprids till singularis. När sedan kasusdifferentiering efterfrågas, plockas de tidigare abstraktsuffixen $-ū$ (jfr. $-ū-t$) och $-ān$ in för att markera nominativ i plural resp. pseudo-dual, medan de gamla formerna betecknar oblika kasus (casus obliquus anses ofta vara ursprungligare än nominativ.). I arabiskan ser detta ut som följer:

²⁰. För detta antagande finner man ett belägg i att arabiskan, och andra semitiska språk, i kombination med räkneord använder pluralis upp till tio, men med högre räkneord återgår till singularis.

²¹. Jfr. nedan, under Dualis, FONTINOYS teori om dualens och pluralens uppkomst.

²². För andras förklaringsförsök, se nedan §97ff.

86§	constr.		abs.	
	nom.	obl.	nom.	obl.
pseudo-dual	<i>ā</i>	<i>ay</i>	<i>ān</i>	<i>ayn</i>
plural	<i>ū</i>	<i>ī</i>	<i>ūn</i>	<i>īn</i>

87§ Därmed har det gamla abstraktsuffixet *-ān* fått en helt ny funktion som betecknande nom. pl. av vissa speciella nomina (nämligen de som står i pseudo-dual), varifrån det tämligen lätt kunnat spridas vidare som markör för plural i andra nominalparadigmata.

Hasselbach (2007)

88§ HASSELBACH sammanfattar mycket av tidigare tänkares alster, samt målar upp en ganska trovärdig bild av externa pluralens utveckling. Hon listar som gemensamma semitiska pluralmorfem (sid. 126):

“(a) **-ū/*-ī*, primarily used for the masculine plural dependent on case;

(b) **-āt*, mostly, but not exclusively, used for the feminine plural;

(c) **-w-* and its various compounds used for both broken plural formations and as part of the external plurals *-aw/-awāt*;

(d) **-ay*, mostly used in the same environments as the oblique plural marker *-ī*; and

(e) **-ān*, used for the animate masculine plurals and “particularizing” plural formations.”

Längre ned på samma sida säger hon om dessa ur den rekonstruerade urafroasiatiskans perspektiv: “What we seem to be able to reconstruct are the elements **-ān*, probably **-aw*, and other compounds including /w/ such as **-awa/āt*, which are mostly used for biradical nouns, **-āt*, and perhaps **-ay*. It is not clear whether it is possible to reconstruct a common Afroasiatic external plural marker **-āt*.”

89§ På semitisk nivå buntar man, säkerligen utgående ifrån arabiskans och hebreiskans regelbundna pluralbildning, gärna ihop *-ū/-ī* och *-āt* och försöker förklara dessa enligt en gemensam modell, varav HASSELBACH återger tre olika: (1) att de korta vokalerna i singularis skulle förlängts i pluralis:

kalbu > *kalbū* *kalbatu* > *kalbātu*

kalbi > *kalbī* *kalbati* > *kalbāti*

Här påpekar man gärna att den förlängda vokal på något sätt skulle symbolisera flertalet;

90§ (2) att ett semivokaliskt morfem infigerats och sedan assimilerats:

kalbuw > *kalbū* *kalbwatu* > *kalbātu*

kalbiw > *kalbī* *kalbwati* > *kalbāti*

(-*w*- kan även ersättas med -*y*- men med den egyptiska pluralen på -*w*/-*wt* i åtanke verkar man föredra -*w*-.);

91§ (3) att en egen uppsättning suffix för abstr./koll. > pluralis existerar²³.

Alla tre förklaringsmodeller brottas, vilket HASSELBACH också påpekar (*ibid.f.*), med problemet att pluralisformerna är diptotiska, medan de singularformer, från vilka de antas vara avledda, är triptotiska. HASSELBACH hänvisar i en fotnot om teori (1), den såkallade "Dehnungstheorie", på sid. 127 till div. kända namn som argumenterat för den²⁴.

Dualis

92§ FONTINOY konstaterar i sin bok om dualis i de semitiska språken (1969) att dualisformer förekommer i akkadiska, hebreiska, feniciska, syriska, ugaritiska, arabiska, fornsydarabiska, i geez möjligen i några enstaka fall. Akkadiska, ugaritiska och arabiska har former på -*ā*(*n/m*) (*nom.*) och -*ay*(*n*)/-*ē*(*m*) (*obl.*), övriga språk verkar på ett eller annat sätt ha generaliserat den oblika formen *-*ayn* > -*ayim*, -*ayin*, -*ēm*, *-*ay*?. Hebreiska har enstaka fall av ändelserna -*ām*, -*ēm*, -*ayin*, -*ān* och -*ay* (sid. 56-8), vilka dock huvudsakligen förekommer i ortnamn och därför knappast kan anses tillförlitliga.

93§ Med detta material jämförs även egyptiska dualformer på -*j*²⁵, vanligen vokaliserat -*āj* eller -*ej*. Från dessa härleds vissa koptiska ord, som förlorat sin dualiska betydelse: **ⲡⲁⲗⲟⲩ** / **Ⲡⲁⲗⲟⲩ** 'partie postérieure', < *ph.wy*; **Ⲫⲟⲩⲟⲩ** / **Ⲫⲟⲩⲟⲩ** 'lèvre' < *spt.wy*; räkneordet '2' **Ⲫⲏⲁⲩ** (*m.*), **Ⲫⲏⲟⲩⲩ** / **Ⲫⲏⲩⲉ** (*f.*) < *sn.w-j*, *sn.t-j*.

94§ Vad gäller dualens ursprung anser BROCKELMANN att den är ursprunglig i de semitiska språken (sid. 455-6), medan FONTINOY funderar på i vilken ordning de numerära kategorierna uppstått. Han antar att pluralis vuxit fram ur dualis, paucal plural och

²³. HASSELBACH ger i fotnoter No. 27 & 28 samt i brödtexten på sid. 127 utförliga litteraturhänvisningar för dessa teorier.

²⁴. "Wright 2002: 145; Brockelmann 1908: 441 for the feminine plural; Moscati 1954a: 50 and 1964: 87; Kuryłowicz 1973: 145 for the feminine plural *-*āt*; Diakonoff 1988: 64; Lipiński 2001: 245; Kienast et al. 2001: 143."

²⁵. Maskulina dualer avleds från pluralis på -*w*: *ntr.w-j* "deux dieux", feminina från singularis på -*t*: *sn.t-j* "deux sœurs".

kollektiva, men är osäker på huruvida singularis eller dualis var först, även om han verkar luta åt att dualis var den ursprungliga kategorin: “Dès lors, une succession duel-singulier-pluriel, dans la phylogénèse, se trouverait parfaitement parallèle à la succession dualité-unité-pluralité dans l’ontogénèse” (29) Han stöder detta antagande med att påpeka att dualism i matematiskt tänkande, liksom i barnpsykologin, kommer före enhet (*ibid.*).

95§ Att dualis är en produktiv kategori endast i arabiskan förklarar FONTINOY med att dualis generellt har en tendens att försvinna i språk som talas i kulturer med en hög grad av abstrakt tänkande (sid. 30-2), till vilka arabiskan kan räkna sig först sedan 700-talet, medan de flesta andra semitiska språken talats i en sådan kontext redan mycket tidigt. Han påpekar dock att evidensen även tillåter en annan tolkning, nämligen att det är den förhöjda kontakten med andra språk som leder till dualens död.

96§ FONTINOY går igenom en uppsjö olika förklaringsmodeller för dualisändelsernas härkomst och sammanfattar dessa i fyra kategorier: 1.) dualis kommer från pluralis, 2.) dualis kommer från singularis, 3.) pluralis och dualis är ursprungliga, 4.) dualis går tillbaka på en adverbkategori. Att gå in på detaljerna skulle föra för långt, FONTINOY konstaterar också slutligen att beroende på vilken ändelse eller del av ändelse man väljer att fokusera på så verkar olika förklaringsmodeller trovärdigast (sid. 185). Konsekvensen han drar ur sitt utförliga material är att dualis är en ursprunglig (“primitif”) kategori, kanske ursprungligare än singularis, vilken markerats med två ändelser, **-ā* och **-ay*, den förra för nominativ, den senare för obliquus (sid. 188-9).

Singularis

Diptosi, triptosi & nunation/mimation

97§ GOETZE talar visserligen inte om nunation, men adjektivens på *-ān* diptoti menar han härstamma från att de uppfattats som determinerade (sid. 130), vilket passar väldigt väl med den “individualizing force” han tillskriver alla bildningar på *-ān*.

98§ LUKAS undersöker nunation i tchadspråk och hittar den på olika håll och i olika funktioner. Det viktigaste språket för hans undersökning är utan tvivel Bade, där nunation förekommer i alla nomina som ett tecken på indetermination, i kontrast mot den bestämda artikeln *-u(u)*. I Masana förefinner han en helt annan situation, där ändelserna *-na* och *-ta/-da* tycks vara enkla klassmarkörer, som markerar tillhörighet till maskulin resp. feminin klass, men inte är känsliga för determination. Han drar slutsatsen att Bade under en tidigare period haft ett liknande system, men att *-t-* fallit till följd av en ljudförändring och att *-n-* generaliserats och samtidigt övertagit indeterminerande funktion i kontrast mot den

uppstående bestämda artikeln *-u(u)*.

99§ DIAKONOFF menar (sid. 66-7) att nunationen/mimationen utgör den äldsta formen av determinerande morfem i de afroasiatiska språken, men att den i arabiskan genomgått ett liknande funktionsskifte som ovan beskrivits för Bade, nämligen att den i kontrast mot ett nytt, starkare determinerande morfem, den nuv. bestämda artikeln *al-*, övergått från determinerande till indeterminerande funktion. Intressant är, att DIAKONOFF, som nedan påpekas, på ett annat ställe²⁶ menar att *-n-* tillhör klassuffixen. Han skiljer alltså mellan *-n-* i t.ex. *-ān* och nunationens *-n*.

100§ VOIGT kommer i sin undersökning om mimation och nunation fram till att dessa, vilka han menar urspr. ha uppträtt suppletivt, *-m* i sg. och pl., *-n* i dual., markerar avsaknaden av ett attributivt element, t.ex. arab.

بَيْتُ الْمَلِكِ	‘das Haus des Königs’
بَيْتُهُ	‘sein Haus’
بَيْتٌ	‘ein Haus’
بَيْتٌ كَبِيرٌ	‘ein großes Haus’
بَيْتٌ أَعْطَوْهُمُ إِثَاءً	‘ein Haus, das sie ihnen gaben’
بَيْتٌ لِي	‘ein Haus von mir’. (sid. 227)

I de senare tre fallen betraktas bestämmelserna som predikativa.

101§ Jan RETSÖ tänker i liknande banor och anser att den tidigaste funktion vi kan tillskriva *-m/-n* är att skilja status absolutus från status constructus, dock till en början enbart i den form han kallar pseudo-dual och som betecknas med ändelsen *-ay-(m/n)*. Därifrån har det nasala morfemet spritt sig till pluralis, men enligt något olika principer i de olika språken (se för detaljer RETSÖS artikel).

102§ DIEMS artikel, som RETSÖ menar måste vara utgångspunkt för vidare resonemang om nunation/mimation, leder fram till slutsatsen att mimationen i singularis inte har någon som helst betydelse utan att *m*:et är en oskiljaktig del av kasusändelserna i status absolutus, medan status constructus från början saknat kasusböjning. *n*:et i dualis och pluralis menar han däremot ha tagits över från den gamla pluraländelsen *-ān*, vilken alltså inte är historiskt

^{26.} sid. 57

identisk med den homofona dualändelsen.

103§ Slutligen några ord om femininändelsen $-ā$ (ى-) som används suppletivt till diptotiska adjektiv på $-ān$ och som gärna förleder en att tro att $-ān$ är sammansatt. FLEISCH påpekar att det finns uppteckningar, om än inte talrika, av att $-ā$ uttalats [aj] i pausa i vissa arabiska dialekter. Han anmärker också, att denna ändelse bildar feminina även till adjektiv enligt elativmönstret أَفْعَل (diptotiskt!), samt pluralformer och verbalabstrakta (sid. 315 ff.). Det kan tänkas att denna ändelse är identisk med det $-ay-$ som sedermera kom att bli betecknande för pseudo-dualis och dualis obliquus i arabiska, och som tidigare enligt HASSELBACH (sid. 126) m.fl. varit ett ursemitiskt pluralmorfem (se ovan, avsnittet om Pluralis och dualis).

Klassmarkörer

104§ DIAKONOFF antar att urafroasiatiskan haft ett komplext system av nominalklasser, liknande bantuspråkens, av vilka man fortfarande kan se spår, i första hand i de semitiska språken. Han nämner bl.a. suffixet $-(a)b-$ som betecknar farliga djur: sem. $kal-b-$ 'hund', afroas. $*ži'-b-$ 'varg, schakal', sem. $*čal-ab-$ 'räv', $dab-b-$, $dub-b-$ 'björn', $'arn-ab-$ 'hare'²⁷, eg. db 'flodhäst', $'aqr-ab-$ 'skorpion' (sid. 57). Längre ned på sidan menar han att även $-n-$ tillhör dessa klasssuffix, dock utan att kunna fastställa dess betydelse. Exempelen är sem. $*ča'-n-$ 'får och getter', $*'už-n-$ 'öra', arab./etiop. $bad-(a)n-$ 'bål, kropp', afroas. $*bi/y-n-$ 'interval, rymd', akk. $tar-n-$ 'mast', ngizim $tùkù-nó$ 'mald fisk'. Slutligen anser han även suffixet $-(a)t$ ha måst tillhöra dessa klassuffix.

Övrigt

$-ān-ī$ (adj.); $-ān-īm$, $-ān-ū$, $-ān-ī$ (pl.)

105§ BARTH ser i $-ān-ī$ (آئي-, آئي-, آئي-) en "Cumulirung" av adjektivbildande $-ān$ och $nisbeh-$ adjektivbildande $-ī$, där de enstaka beståndsdelarna tillsammans inte får någon ny betydelse, utan enbart möjligheten skapas att bilda fler adjektiv från samma stam. Kanske kan man anta en liknande utveckling för de pluralformer som är bildade med $-ān-$, åtminstone i hebreiskan, där kollektiva på $-ān$ kan ha kombinerats med pluraländelsen $-īm$. I akkadiskan är pluralerna på $-ān-ū$, $-ān-ī$ kanske snarare kopierade från pluraler av ord som $šarrakānum$.

²⁷ På vilket vis harar är farliga går DIAKONOFF inte in på.

Diverse *n*-suffix

106§ Former som رَجُلٌ زَمَحْنٌ ‘schlechter Mann’, jfr. زَمَحٌ ‘ds.’; נַפְרִין ‘Nagel’, jfr. طَفْرٌ och لِحَاءٌ ‘ds.’; نَاقَةٌ عَلَجٌ ‘fleischiges Kamel’, jfr. عَلَجٌ ‘stark’; فَرْسٌ ‘Klauen’, jfr. פְּרָסָה ‘ds.’; امْرَأَةٌ سَمَعَتْ ‘aufhorchende Frau’; אַחֲרָנִית ‘rückwärts’; אִיחֻלִּי ‘Beschneidung’, אֲסַדְ עֲפָרְנִי ‘kräftiger Löwe’; קְדוּשָׁה ‘Heiligkeit’ (Dessa exempel från BARTH 343-8) uppvisar ett element *n*. Huruvida dessa hänger samman med *-ān* är oklart.

Ändelsen *-ā*'

107§ Denna ändelse omnämns här eftersom den till formen är väldigt lik *-ān*, båda har strukturen $-āC^{-u}/^{un}$. Vill man utgå ifrån att *-ān* är bildat $-ā + -n$ kunde man anta att *-ā*' innehåller samma element *-ā-*. *-ā*' bildar enligt BARTH konkreta och abstrakta, i arabiskan även kollektiva, brutna pluraler och feminina adjektiv²⁸ (sid. 392). BARTH menar att ändelsen är en ombildning av äldre **-āw* och **-āy* (sid. 391) och belägger detta bl.a. med att *nisbeh* av ord bildade med *-ā*' bildas med *-āwī* (sid. 392) och genom att sammanställa dessa ord med geezord på *-ā*, syriska på *-oy* och hebreiska på *-ō*. Dessa kan givetvis lika gärna, eller tom. sannolikare, vara resultatet av en ombildning (förenkling) $-ā' > -ā$ om man bortser från syriskan, varest dessa ord kanske kan förklaras på annat vis.

108§ DIAKONOFF talar på sid. 64 bl.a. om en plural $*C_1VC_2C_3-ā-u$, alltså bildad med det hypotetiska pluralmorfemet $-ā- + -u$ (kasusmarkör eller pluralmorfem); denna form skulle kunna vara grunden för BARTHS ovan skisserade ombildning. Huruvida ändelsen kan sammanställas med *-ān* förblir hur som helst osäkert.

Paralleller med *-a(t)*

109§ Enligt FLEISCH bildas med *-a(t)* kollektiva (sid. 307), nomina unitatis (sid. 332-4), diminutiva och augmentativa (sid. 460 ff.), feminina former av maskulina nomen och självständiga feminina (bl.a. 312 ff.) och slutligen pluraler och verbalabstrakta. I dessa sista två har ändelsen dock enligt FLEISCH en “fonction syllabique”, dvs. den har i första hand uppgiften att förlänga former som annars skulle bli för korta, alltså bildningar från svaga stammar såsom لَدٌ från لَدٌ etc., eller så bildar den alternativformer till bildningar med lång

²⁸ T.ex. حَمْرَاءٌ - أَحْمُرٌ; lägg märke till att detta fem. bildas till diptotiska maskulina.

vokal i sista stavelsen: بِقَاعٌ och بِقَعَةٌ etc., och har funktionen att upprätthålla ordets längd.

Paralleller med persiskt *-ān*

110§ Förf. är medveten om att det i persiskan förekommer ett suffix *-ān* med vilket bl.a. pluralformer, adjektiv och vissa substantiv bildas. Detta är ett gammalt indoeuropeiskt suffix²⁹ (jfr. gr. *χθών*, lat. *Nāsō*, urgerm. **tunzō*, fir. *brú* < **brusōn*, G. *bronn* < **brusnos*) och sålunda näppeligen besläktat med semitiskt *-ān*. Däremot kan inte uteslutas att de två har påverkat varandra i bruk.

Tredje delen. Diskussion

Inledning

111§ Till en början kan det vara på sin plats att påpeka att allt material som kan klassificeras som jämförande afroasiatiskt snarare än semitiskt bör betraktas med stor skepsis, eftersom alla de familjer som räknas till den afroasiatiska superfamiljen utom den semitiska och den egyptiska³⁰ endast är dokumenterade i form av moderna språk³¹. Vi har alltså knappt etymologiska data om dessa språk, varför de inte kan betraktas som tillförlitliga källor för komparativt material. Sålunda kommer detta material, även det berbiska som intar ett förhållandevis stort utrymme ovan, att spela en perifer roll i följande diskussion. Detta måste också gälla DIAKONOFFS teorier, som visserligen är intressanta, men som sällan underbyggs med fakta och därför inte kan tjäna som basis för teoribygge.

112§ Betraktar man *-ān*:s olika funktioner i arabiskan är det svårt att inte lägga märke till ett visst skenbart mönster just när det gäller pluralis: *-ān* tycks ju, åtminstone vid första betraktelse, vara "den felande länken" i den sunda pluralen i maskulinum, länken som kompletterar *-ūn* och *-īn* så att vi även i pluralis får ett trekasussystem. Drar man sig dessutom till minnes att frågan om varför pluralis är diptotisk, medan singularis är triptotisk, inte är utredd, blir det ganska lockande att ställa upp följande paradigma:

²⁹. Rättare en avljudsvariant av ett *n*-suffix.

³⁰. dvs. den berbiska, den kuschitiska, den tchadiska och eventuellt den omotiska. Lagg märke till att den egyptiska familjen bara består av ett språk och sålunda inte lämpar sig särskilt väl för jämförande studier.

³¹. Av det i inskrifter bevarade libyska språket, som antas vara en fornberbisk dialekt, har hittills ingen kunnat förstå tillräckligt mycket för att det skall kunna bidra till den jämförande forskningen.

113§	sg.	pl.
Nom.	- <i>un</i>	- <i>ān</i>
Gen.	- <i>in</i>	- <i>īn</i>
Ack.	- <i>an</i>	- <i>ān</i>

Men då har man ännu att förklara hur *-ān* sedan kommit att bli ett eget pluralsuffix³².

114§ En annan anmärkningsvärd parallellism uppenbarar sig då man betraktar materialet med GREENBERGS (1960) *n/t/n*-mönster³³ i tankarna, varvid man lätt förleds sammankoppla *-ān* med *-āt*, vilket också GREENBERG gör i sista avsnittet. Härvidlag får man naturligtvis invända att *-āt* är pluraländelse, medan *t*:et i GREENBERGS mönster kopplas till femininum singularis. Häremot igen kan sägas att om *-ān* kunnat utvecklas från singularis till pluralis, såsom får antas om man inte utgår ifrån omvänd utveckling, eller sammanfall av flera suffix, tillika i enlighet med bl.a. HASSELBACHS teorier en rad andra suffix som nu används till pluralis, kunde väl samma utveckling också antas ha skett med *-āt*.

115§ Det verkar som att *-ān*:s gåta inte kan lösas med mindre man funderar över pluralens framväxt i allmänhet i de semitiska, eller kanske rentav de afroasiatiska språken, samt över nunationens funktion, om man vill få en komplett bild över *n*-suffix i dessa språk.

Pluralis (och dualis)

116§ Ovan nämndes tre olika teorier för den sunnda pluralens uppkomst i de semitiska språken. En fjärde teori låter sig konstrueras om man utgår från DIAKONOFFS olika antaganden och sätter samman pluralmorfemet **-a/-ā-* med klassmarkörerna **-n* och **-t*, varigenom man kan redogöra för pluralformerna på *-ān* och *-āt*, dock inte de på *-ū/-ī-*.

³² En möjlig förklaring är att *-ān(un)* som pluralsuffix lånats in i standardspråket från någon varietet där ackusativen, såsom ibland sker både inom och utom de afroasiatiska språken (jfr. t.ex. hebr. $\square\text{?}$, constr. ? ; svenska ord som *skola* etc.), generaliserats i samband med kasussystemets sammanbrott. Eftersom mig veterligen ingen sådan varietet existerar idag, är denna förklaring inte särskilt trolig.

³³ GREENBERG menar sig i diverse olika afroasiatiska språk kunna skönja en uppsättning ändelser, *n* i maskulinum singularis, *t* i femininum singularis, *n* i pluralis, vilka han spårar till ett antal olika ordklasser.

“Dehnungstheorie”

117§ Det vanligaste argumentet mot HASSELBACHS teori (1) (“Dehnungstheorie”, jfr. 89§) är att det är olika morfem som förlängs i maskulinum resp. femininum, i maskulinum förlängs kasusvokalerna *-u* och *-i*, dock inte *-a*, medan i femininum avledningssuffixet *-at* förlängs (jfr. HASSELBACH 128, ZABORSKI 112 och TROPPER 201). Detta argument riktar sig dock inte mot förlängningen i sig som pluralmorfem, utan mot att man vill förklara maskulin och feminin pluralis på samma sätt, vilket också framgår av det citat ZABORSKI återger från Kuriłowicz 1972:39: “[L]engthening of the singular endings *-u*, *-i* would be without parallel, since lengthening is attested only in roots and in (detachable) suffixes like *-at*, *-an*, *-am-*”.

118§ Det starkaste argumentet mot Dehnungstheorie i maskulinum är det som påpekas av HASSELBACH (sid. 127), nämligen att en förlängning av singularens kasussuffix borde ha lett till en triptotisk plural med en akkusativ på ***-ā(n)*. HASSELBACH anför också några förklaringsmodeller för varför detta inte är fallet, bl.a. Grays förslag³⁴ om att geez och akkadiskans plural på *-ān/-ānū/-ānī* skulle härstamma från denna akkusativ (utan förklaring till hur den försvunnit ur de andra språken). Mot detta återigen säger HASSELBACH (128): “The Hebrew form in particular indicates that we are not dealing with a remnant of an accusative plural that originated in the same process as the external masculine plural markers *-ū* and *-ī*. Hebrew plurals and duals exhibit mimation, not nunation. Consequently, the final *-n* on *parāzōn* does not reflect the same morpheme as the mimation of the plural and dual but is part of an indivisible morpheme *-ān*.”

-V̄- < -Vu-

119§ Trots att de berbiska, kushitiska och tchadspråkliga beläggen inte med säkerhet kan sägas vara besläktade med den egyptiska pluralen – ZABORSKI gör inga omfattande försök att rekonstruera förstadiet i det som DIAKONOFF kallar “Old stage” och “Middle stage” (DIAKONOFF, inledningen) – så visar mängden belägg ändå på att en pluralbildning på *-(V)u-* enligt HASSELBACHS teori (2) troligtvis var tämligen vanligt förekommande i ett gemensamt afroasiatiskt förstadium, däremot finns det inga tydliga belägg för att detta suffix faktiskt skulle vara upphovet till den semitiska pluralen på *-ū/-ī*. ZABORSKI anför också egentligen bara argument mot den så kallade “Dehnungstheorie”, men ingenting som visar på att hans alternativ, assimilationen av följden *Vu*, utgör en trovärdigare förklaring.

³⁴. Snarast en bortförklaring!

Abstrakta > Pluralis

120§ Denna teori framlades av BARTH redan i slutet av artonhundratalet och är fortfarande i högsta grad aktuell, ex. hos RETSÖ och HASSELBACH. Det är svårt att avgöra hur viktig en viss funktions spridning är för att bestämma dess ålder, men om den är av någon betydelse så måste data i 59§ ovan anses ge starkt stöd åt BARTHS teori. Abstrakta och adjektiv, vilka BARTH ansåg utgöra en gemensam klass, är de två vanligaste funktionerna hos suffixet $-\bar{a}n$, och den tredje är pluralis.

Adjektiv

121§ I arabiskan finns, som ovan konstaterats, både diptotiska och triptotiska adjektiv på $-\bar{a}n$. Till de diptotiska bildas femininum suppletivt på $-\bar{a}^{35}$, till de triptotiska med femininändelsen $-atun$. Frågan om betydelsen av diptoti/triptoti leder till två komplexa och ännu inte på ett tillfredsställande vis förklarade problem: 1) Varför har vissa ordformer bara två morfologiskt olika kasus, medan andra har tre?; 2) Vad är betydelsen av nunationen (eller mimationen)?

122§ Till den förra frågan har jag hittills inte kunnat hitta några beaktningsvärda teorier³⁶ och om den senare finns en del motstridiga antaganden, av vilka inget är på ett övertygande vis underbyggt. Till en början är det viktigt att påpeka att somliga forskare utgår ifrån att nunationen och mimationen har ett gemensamt ursprung i ett suppletivt paradigm³⁷, medan andra menar att de två morfemen kommer från olika håll³⁸. När det gäller ändelsen $-\bar{a}n$ är situationen tämligen intressant: I arabiskan lyder den alltid $-\bar{a}n$, som dualissuffix motsvaras den i casus obliquus av $-ayn$; i hebreiskan däremot lyder ändelsen som avledningssuffix $-\bar{a}n$

^{35.} Mer om denna ändelse nedan.

^{36.} DIAKONOFF vill ha det till att det afroasiatiska urspråket hade två kasus: "If we take into account that in Proto-Afrasian there was no phonemic opposition between the vowels /i/ and /u/, the conclusion is that at that stage there existed a binary opposition of two so-called 'abstract' cases characterized by the $-i/-u$ and $-\emptyset/-a$ markers." (sid. 60) Sid. 62 förklarar han att dessa skulle beteckna 'action' resp. 'state'. Han verkar mena att dessa två kasus senare delats till fyra, varav en (markerad med $-\emptyset$) sedermera försvunnit (eller möjligen generaliserats i singularis i samband med kasussytemets sammanbrott?). Härmed har dock inte ett ord sagts om varför antalet kasus skiljer sig mellan singularis å den ena sidan och dualis och pluralis å den andra.

^{37.} Se t.ex. VOIGT.

^{38.} Se LUKAS, kap. 2.

eller $-\bar{on}$, men i dualis har obliquus generaliserats och ändelsen lyder alltid *-ayim*. Jag lutar sålunda mot att de två morfemen står i någon typ av samband, men det går naturligtvis inte att utesluta att ljudförändringar, analogi eller arealfenomen förvränger bilden.

Slutledning

123§ Hur vi än vrider och vänder på materialet så kvarstår det som uppenbart att vi inte har att göra med en situation som kan lösas medels en enkel operation. Inte heller verkar det som att något med säkerhet kan sägas om suffixet $-\bar{an}$:s uppkomst innan den jämförande afroasiatiska forskningen kommit bra mycket längre på vägen än den nu har. Vad vi kan konstatera är att suffixet förekommer i alla av mig undersökta semitiska språk, vilket gör det mycket troligt att suffixet funnits redan under ursemitisk tid. Om vi lämnar den förursemitiska utvecklingen därhän lämnas vi ändå med en diger samling frågor: Vad hade $-\bar{an}$ ursprungligen för funktion? Hur kunde det spridas så vitt? Varför kan det växla med $-\bar{a}$ i status constructus? Vad är sambandet mellan $-\bar{a}(n)$ och $-ay(n)$? Hur hänger de diptotiska och de triptotiska arabiska adjektiven på $-\bar{an}$ samman? Varför bildas femininum till de diptotiska adjektiven med $-\bar{a}$? etc.

124§ Vi har alltså ett ursemitiskt suffix $-\bar{an}$, vilket kan ha uppstått genom förlängning av $-an$ (kanske i sin tur "förlängt" ur $-n$)³⁹, genom infigering av $-u-$ i $-an$, genom en kombination av ett element $-\bar{a}$ - och ett element $-n$, vilkas funktioner är okända etc. Detta suffix har betecknat en kategori ur vilken så olika kategorier som adjektiv, abstrakta, verbalnomen, konkreta, pluralis, dualis kunnat växa fram. Intressant nog har vi ett annat suffix, $-(a)t$, med vilket likaledes kan bildas en uppsjö olika kategorier: verbalnomen, konkreta, pluralis, kollektiva, nomina unitatis etc.

Anm. Att dessa två suffix innehåller elementen $-n$ och $-t$, vilka tycks vara vida spridda i de afroasiatiska språken, om än med olika funktioner i olika språk, skall här inte närmare gås in på, eftersom jag beslutat att inte fördjupa mig i det jämförande afroasiatiska perspektivet. Troligtvis kommer detta faktum att spela en viktig roll i framtidens forskning på området.

125§ Båda dessa suffix har antagits från början ha bildat abstrakta (vartill BARTH även räknar adjektiv) vilka (med tiden) även uppfattas som kollektiva. Från kollektiverna var steget inte långt till paucal pluralis, båda betecknar en överskådlig grupp, och i och med det växande behovet av matematiskt-abstrakt tänkande utvidgades bildningarnas begreppsliga innehåll och de kom att beteckna pluralis i största allmänhet. Uppenbarligen gäller denna utveckling dock inte alla bildningar på $-\bar{an}$, vissa bibehöll sin abstrakta, kollektiva eller paucala betydelse.

^{39.} dvs. kvalitativt avljud.

126§ Att förklara hur adjektiv uppkommit inom ramen för ovanstående utveckling torde vara svårt, varför det verkar rimligt att ansluta sig till BARTHS uppfattning om att abstrakta och adjektiv ursprungligen varit samma kategori. Ett alternativ är GOETZES tanke om en individualiserande/determinerande funktion hos $-\bar{a}n$ vilken leder till adjektivisk betydelse, men denna tanke verkar inte kunna underbyggas på annat håll än i akkadiskan, om man inte vill förlita sig på DIAKONOFF.

127§ När det gäller frågan om varför $-\bar{a}n$ kan växla med $-\bar{a}$ i status constructus, om man nu antar att $-\bar{a}n$ inte är sammansatt, finns enligt min syn två alternativ: 1) Det handlar om två skilda suffix vilka kommit att användas suppletivt. 2) $-\bar{a}n$ har i analogi med $-ay-n$ reanalyserats som $-\bar{a}-n$.

128§ Även hos adjektiven finns växlingen $-\bar{a}n/-\bar{a}$, här beroende av genus. Reanalys är här högst osannolik, eftersom någon potentiell förlaga där $-n$ står för maskulinum inte finns. Det verkar därför vettigt att anta två olika suffix, $-\bar{a}n$ och $-\bar{a}$, som tilldelats varsin funktion när genussystemet etablerades. Denna typ av suppletiva adjektiv har uppenbarligen vid något tillfälle blivit oproduktiv, varför man börjat bilda femininum till adjektiv på $-\bar{a}n$ med den vanliga femininändelsen $-atun$. Dessa "regelbundna" adjektiv är triptotiska, varemot de "oregelbundna", dvs. de vars femininum bildas suppletivt, är diptotiska. Vad detta beror på kan jag inte ens spekulera i.

Sammanfattning

129§ I de undersökta semitiska språken finns ett (eller flera) suffix som kan rekonstrueras som $*-\bar{a}n$. Detta suffix bildar (verbal)abstrakta, adjektiv, bruten och sund pluralis, diminutiva och hypokorismer. De vanligaste bildningarna är abstrakta, adjektiv och pluralis. Olika teorier har lagts fram för att förklara hur detta suffix uppstått och vad det har för plats i den semitiska morfologin. Ingen har tidigare tagit ett helhetligt grepp på detta suffix.

130§ Under diskussionens gång har jag kommit fram till att det troligaste scenariet är att ändelsen $-\bar{a}n$ ursprungligen bildat abstrakta och adjektiv (och att dessa två grupper i själva verket utgjort en sammanhållet grupp) och att pluralformerna tämligen enkelt kan härledas ur abstraktformerna.

131§ Vad gäller suffixets ursprung och eventuella sammansättning kan inget sägas med säkerhet innan den jämförande afroasiatiska språkforskningen kommit en bra bit längre på vägen än vad som är fallet i skrivande stund.

Litteratur

- BARTH, Jacob: *Die Nominalbildung in den semitischen Sprachen* Leipzig 1894, Hinrichs Verlag, omtr. Hildesheim 1967, Georg Olms
- BAUER, Hans & PONTUS LEANDER: *Historische Grammatik der hebräischen Sprache des Alten Testaments* Halle a. S. 1922, Verlag von Max Niemeyer
- BROCKELMANN, Carl: *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen* Band I Berlin 1908, Band II Berlin 1913, Verlag von Reuther & Reichard
- BEESTON, A. F. L.: *Sabaic grammar* Manchester 1984, Supplement 6, Journal of Semitic Studies
- BENNETT, Patrick R.: *Comparative Semitic linguistics* Winona Lake 1998, Eisenbrauns
- CALLENDER, John: "Afroasiatic cases and the formation of Ancient Egyptian constructions with possessive suffixes", *Afroasiatic Linguistics* 2:6 Malibu 1975, 1-18, Undena Publications
- CAMPBELL, Lyle: *Historical linguistics* Edinburgh 1998, Edinburgh University Press
- DIAKONOFF, I. M. [Игорь Михайлович Дьяконов]: *Afrasian languages* Moskva 1988, НАУКА
- DIEM, Werner: "Gedanken zur Frage der Mimation und Nunation in den semitischen Sprachen", *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft* 125 Wiesbaden 1975, 239-258, Harrassowitz
- DILLMANN, August: *Grammatik der äthiopischen Sprache* Leipzig 1857, T. O. Weigel
- FISCHER, Wolfdietrich: *Grammatik des klassischen Arabisch* Wiesbaden 1987, Otto Harrassowitz [*Gram.*]
- (ed.) *Grundriß der Arabischen Philologie* Band I: Sprachwissenschaft Wiesbaden 1982, Dr. Ludwig Reichert Verlag
- FLEISCH, Henri: *Traité de philologie arabe* Beirut 1961, Imprimerie Catholique
- FONTINOY, Charles: *Le duel dans les langues sémitiques* Paris 1969, Société d'Édition «Les Belles Lettres»
- FORTSON IV, Benjamin: *W. Indo-European Language and Culture* Malden 2004, Blackwell Publishing
- FRIEDRICH, Johannes & Wolfgang RÖLLIG: *Phönizisch-Punische Grammatik* 2., völlig neu bearbeitete Auflage Rom 1970, Pontificium Institutum Biblicum
- GOETZE, Albrecht: "Akkadian Masculine Plural in -ānū/ī and Its Semitic Background",

- Language* 22:2 Baltimore 1946, 121-130, Linguistic Society of America
- GREENBERG, Joseph H.: "An Afro-Asiatic Pattern of Gender and Number Agreement", *Journal of the American Oriental Society* 80:4 New Haven 1960, 317-21, American Oriental Society
- HASSELBACH, Rebecca: "External plural markers in Semitic: A new assessment", Cynthia L. Miller (ed.): *Studies in Semitic and Afroasiatic linguistics presented to Gene B. Gragg* Chicago 2007, 123-38, The Oriental institute of the University of Chicago Studies in ancient Oriental civilization
- HETZRON, Robert: *The Semitic languages* London 1997, Routledge
- HODGE, Carleton T.: *Afroasiatic A survey* Den Haag 1971, Mouton
- HOHENBERGER, Johannes: *The nominal and verbal affirmatives of Nilo-Hamitic and Hamito-Semitic* Wiesbaden 1975, Utg. Deutsche Morgenländische Gesellschaft, Kommissionsverlag Franz Steiner GmbH
- HUEHNERGARD, John: *A grammar of Akkadian* Atlanta, Georgia 1997, Scholars Press
- KRAHMALKOV, Charles R.: *A Phoenician-Punic Grammar* Leiden 2001, Brill
- DE LAGARDE, Paul: *Übersicht über die im Aramäischen, Arabischen und Hebräischen übliche Bildung der Nomina* Osnabrück 1889, 1891, nytr. Osnabrück 1972, Otto Zeller Verlag
- LIPIŃSKI, Edward: *Semitic languages Outline of a comparative grammar* Leuven 1997, Uitgeverij Peeters en Departement oosterse studies
- LUKAS, J.: "Nunation in afrikanischen Sprachen", *Anthropos* 63/64 St. Augustin 1968/9, 97-114, Anthropos-Institut
- MOSCATI, Sabatino (ed.): *An introduction to the comparative grammar of the Semitic languages Phonology and morphology* Wiesbaden 1964, Otto Harrassowitz
- MURAOKA, Takamitsu: *Classical Syriac* Wiesbaden 1997, Harrassowitz Verlag
- NEWMAN, Paul & Roxana MA: "Comparative Chadic: Phonology and lexicon", *Journal of African languages* 5:1 London 1966, 218-251
- NYBERG, H. S.: *Hebreisk grammatik* Stockholm 1952, Almqvist & Wiksell Förlag AB
- NÖLDEKE, Theodor: *Kurzgefasste syrische Grammatik* Darmstadt 1898, Wissenschaftliche Buch-gesellschaft
- PRAETORIUS, Franz: "Das vermeintliche energetische Perfektum des Sabäischen", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 42 Leipzig 1888, 56-61, F. A. Brockhaus
- PRASSE, Karl-G.: *Manuel de grammaire touaregue* Köpenhamn 1974, Akademisk forlag

- RATCLIFFE, Robert R.: *The 'Broken' Plural Problem in Arabic and Comparative Semitic* Amsterdam/Philadelphia 1998, John Benjamins Publishing Company
- “Afroasiatic Comparative Lexica: Implications for Long (and Medium) Range Language Comparison” www.tufts.ac.jp/ts/personal/ratcliffe/comp%20&%20method-Ratcliffe.pdf
- RENFREW, Colin: *Arkeologi och språk* Stockholm/Stehag 1989, Symposion Bokförlag
- RETSÖ, Jan: *Diathesis in Semitic* Leiden 1989, Brill
- “State and Plural Marking in Semitic”, Elie Wardini (ed.): *Built on Solid Rock Studies in Honour of Professor Ebbe Egede Knudsen on the Occasion of his 65th Birthday April 11th 1997* Oslo 1997, 268-82, Novus Forlag
- SCHUH, Russell G.: “The evolution of determiners in Chadic”, E. Wolff & H. Meyer-Bahlburg (ed.): *Studies in Chadic and Afroasiatic linguistics* Hamburg 1983, 157-210, H. Buske Verlag
- SEGERT, Stanislav: *A grammar of Phoenician and Punic* München 1976, Verlag C. H. Beck [Gram.P.]
- *A basic grammar of the Ugaritic language* Berkeley 1984, University of California Press [Gram.U.]
- VON SODEN, Wolfram: *Grundriss der Akkadischen Grammatik* Rom 1952, Pontificium Institutum Biblicum
- STEIN, Peter: *Untersuchungen zur Phonologie und Morphologie des Sabäischen* Rahden/Westfalen 2003, Verlag Marie Leidorf GmbH
- TROPPER, Josef: *Ugaritische Grammatik* Münster 2000, Ugarit-Verlag [Ug.Gram.]
- *Altäthiopisch Grammatik des Ge‘ez mit Übungstexten und Glossar* Münster 2002, Ugarit-Verlag [Altäth.Gram.]
- “Gedanken zum Pluralmarker {ū} im Semitischen”, *Journal of Semitic Studies* 49:2 Manchester 2004, 199-213, University of Manchester
- VOIGT, Rainer: “Zur Nominal- und Verbalnasalierung im Semitischen”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 87 Wien 1997, 209-30, Institut für Orientalistik
- WEHR, Hans: *Arabisches Wörterbuch* Beirut 1976, Maktabatu Lubnaana
- WILLMS, Alfred: *Grammatik der südlichen Berberdialekte* Glückstadt 1972, Verlag J.J. Augustin
- WRIGHT, W.: *A grammar of the Arabic language* Third Edition Cambridge 1896/1898, Cambridge University Press
- ZABORSKI, Andrzej: “The Semitic external plural in an Afroasiatic perspective”, *Afroasiatic*

Linguistics 3:6 Malibu 1976, 111-119, Undena Publications